

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет
Кафедра спеціальної освіти

**ОПТИМІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В
УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти
09-292-М групи
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
Програми Спеціальна освіта

Щетина Тетяна Павлівна

Керівник: к.психол.н., доцентка Ляшко В.В.

Рецензент: Сагатова Н.А., директорка

Комунальної установи «Херсонський
інклюзивно-ресурсний центр №1» Херсонської
міської ради

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	9
1.1. Поняття та сутність оптимізації навчального процесу	9
1.2. Психолого-педагогічні підходи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.....	13
1.3. Організація навчання в інклюзивних класах в умовах Нової української школи.....	17
Висновки до першого розділу.....	22
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	24
2.1. Розвиток когнітивних здібностей дітей в інклюзивному освітньому середовищі.....	24
2.2. Вивчення початкового рівня розвитку когнітивних здібностей інклюзивних дітей молодшого шкільного віку.....	36
2.3. Обґрунтування методики розвитку когнітивних здібностей учнів з особливими освітніми потребами.....	44
2.4. Оцінка рівня навченості школярів під час оптимізації інклюзивного освітнього процесу в умовах Нової української школи.....	49
Висновки до другого розділу.....	55
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	57
3.1. Організація та етапи дослідження.....	57
3.2. Реалізація методики розвитку когнітивних здібностей учнів з	

особливими освітніми потребами	59
3.3. Аналіз результатів дослідження.....	63
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	77
Додаток А.....	77
Додаток Б.....	80

ВСТУП

Актуальність теми. Процес реформування Нової української школи зумовлений ключовими змінами у підходах до навчання та змісту освіти загалом і спрямований на формування сучасного громадянина, який зможе ухвалювати важливі рішення та дотримується прав людини. Тому стає очевидним, що заклади загальної середньої освіти мають ставити за мету не скільки передавання певного обсягу знань учню, а розвивати низку необхідних навичок, прищеплювати такі якості особистості, які дозволяють їй активно розвивати свої здібності, самовизначатися у творчому плані, самостійно вирішувати найрізноманітніші пізнавальні завдання. Тобто замість отримання фактажу знань у школярів мають бути розвинені компетентності, що стануть у нагоді випускникам української школи як у приватному, так і професійному житті. Для цього у закладі мають бути створені оптимальні умови.

Оптимізація зумовлена підвищенням ефективності освітнього процесу, але не будь-якими засобами, а доцільними, найбільш відповідними для конкретної ситуації і мають бути пов'язані з комплексним підходом.

Нові вимоги, що наразі постали перед системою освіти, зумовлюють переорієнтувати навчальний процес. А докорінні зміни й адаптація до реалій в освітній сфері орієнтують учителів на використання оптимальних умов задля розвитку творчих основ індивіда з урахуванням його особистісних можливостей.

Пріоритетним напрямом залишається формування і розвиток особистості здатної ухвалювати непрості й неординарні рішення та ефективно налагоджувати стосунки у мінливій реальності. А в умовах сучасного розвитку суспільства такі риси особистості як творчість, активність, підприємливість, самостійність, здатність адаптуватися до стрімких змін дуже важливі, а їх формування і розвиток потребує реалізації нових оптимальних підходів до освітнього навчання.

Важливими у цьому процесі є адаптування дітей з особливими освітніми потребами у шкільне життя для набуття необхідних життєвих компетентностей.

Тож, основною ідеєю інклюзивного навчання вважається повна організація оптимального шкільного середовища як для учнів із нормативним розвитком, так і з особливими освітніми потребами для кращого розвитку їхніх когнітивних здібностей, що впливають на рівень навченості та формування особистості.

Розгляд проблеми навчання і виховання школярів був і залишається важливими у працях науковців та педагогів-практиків. Зокрема, такі вітчизняні вчені як В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Корнієнко, В. Кремень, В. Луговий, А. Панченко, О. Сухомлинська, В. Шадріков та інші займалися питаннями, пов'язаними з класифікацією та характеристикою сучасних методів та прийомів у викладанні.

Оптимізацію освітнього процесу як наукову проблему висвітлювали у своїх працях: В. Андрєєв, О. Глущенко, В. Корнієнко, І. Кипич, Н. Мосеюк, В. Олексенко, В. Підласий, М. Поташник, З. Сліпкань та ін..

Про основні принципи та дієві технології інклюзивного навчання у своїх роботах писали: О. Баланська, А. Войтовська, Г. Давиденко, Т. Євась, Л. Козаченко, І. Крамаренко, І. Литвин, Г. Лопатіна, А. Панченко, С. Тітаренко, К. Чупіна, В. Швед та ін..

Методологічні аспекти корекційної роботи для дітей з особливими освітніми потребами стали предметом ґрунтовних досліджень визначних українських та зарубіжних науковців, а саме: Н. Мазурової, О. Мастюкової, В. Моляко, А. Московкіної, А. Співаковської, В. Ткачової. Теоретичні засади вивчення особистості, зокрема дитини, її формування та питання її розвитку обґрунтовано у дослідженнях М. Басова, М. Власової, А. Запорожця, І. Литвин, В. Лебединського, М. Певзнер, Г. Сухарової. Учені також обґрунтовують наявні порушення психічного розвитку в особистості дитини на основі діяльнісного та особистісного підходів.

Розвитку когнітивних здібностей присвятили свої праці А. Біне, Б. Блум, Д. Векслер, О. Кульчицька, В. Моляко, О. Музика, Дж. Рензулі, А. Панченко, Дж. Равен, Л. Сміт, Л. Терман, П. Торренс, Ф. Уільямс, К. Хеллер, В. Штерн.

Зважаючи на активний розгляд науковцями, визначеної нами проблеми дослідження, досі залишається актуальним і недостатньо окресленим аспект, пов'язаний з оптимізацією інклюзивного освітнього процесу в умовах Нової української школи для розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження кваліфікаційної роботи виконані відповідно до напряму науково-дослідної роботи кафедри спеціальної освіти Херсонського державного університету «Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі» №0119U101727 від 22.11.2019 р.

Мета: пошук шляхів оптимізації інклюзивного освітнього процесу в умовах Нової української школи; обґрунтування та реалізація методики розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність та поняття «оптимізація навчального процесу» у науково-методичній літературі.
2. Обґрунтувати важливість розвитку когнітивних здібностей дітей в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Окреслити організацію навчання в інклюзивних класах в умовах Нової української школи на основі методики розвитку когнітивних здібностей учнів.
4. Провести емпіричне дослідження рівня розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами під час оптимізації інклюзивного освітнього процесу.
5. Здійснити аналіз результатів експериментальної роботи.

Об'єкт – інклюзивний освітній процес у закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – візуальні методи як засіб оптимізації навчального процесу в інклюзивних класах.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань та перевірки вихідних припущень використовувався комплекс методів: порівняльний аналіз теоретичних підходів до проблеми оптимізації інклюзивного навчального процесу; синтез, систематизація і узагальнення для визначення сутності основних понять; спостереження, бесіда, тестування – для перевірки рівня навчальних досягнень учнів в умовах оптимізації інклюзивного навчального процесу. Для проведення емпіричного дослідження застосовувалися – педагогічні спостереження, порівняння, вивчення продуктивної діяльності дітей, метод статистичної обробки матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів. Нами було визначено, що на навчальні досягнення молодших школярів в інклюзивних класах досить впливає рівень розвитку когнітивних здібностей, а також грамотно підібрані оптимальні психолого-педагогічні підходи, що враховують індивідуальні особливості кожного школяра, який має особливі освітні потреби. Було уточнено, що рівень розвитку когнітивних здібностей дітей з особливими освітніми потребами, пов'язаний з такими процесами як мислення, сприйняття, пам'ять. Подальшого розвитку дістали теоретичні засади вивчення проблеми розвитку когнітивної сфери молодших школярів в інклюзивних класах за допомогою візуальних методів навчання.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення магістерської роботи можуть бути застосовані в закладах загальної середньої освіти під час проведення інклюзивного навчального процесу, що даватиме змогу внести корективи у навчальні плани, програми, змістове наповнення занять.

Апробація результатів дослідження. Підсумки розробки проблеми було оприлюднено на конференціях і семінарах, зокрема: студентська наукова конференція «Сучасні наукові дослідження в спеціальній та інклюзивній освіті» (Івано-Франківськ, 23.05.2024); обласний науково-практичний семінар для педагогічних працівників закладів освіти з інклюзивним навчанням «Психосоціальні аспекти ефективного інклюзивного середовища» (м. Херсон,

30.05.2024); навчально-методичний онлайн-семінар для педагогічних працівників закладів освіти з інклюзивним навчанням, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, учителів-дефектологів «Цифрові технології й технології дистанційного навчання в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами» (м. Херсон, 20.08.2024). А також у трьох публікаціях, серед них 3 у фахових виданнях.

Структура роботи. Робота викладена на 82 сторінках друкованого тексту і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (43 джерел) та додатків на 6 сторінках. У роботі наявні 7 рисунків та 6 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття та сутність оптимізації навчального процесу

На сучасному етапі розвитку освіти важливими інструментами визначаються процеси формування соціально й професійно компетентної особистості, яка має здатність до творчості та самовизначення зокрема в умовах мінливого світу та такої, у якій розвинені почуття відповідальності та здатність до самореалізації. Тож, освітній процес покликаний сприяти формуванню індивідуальності учнів з урахуванням їхніх можливостей та потреб. Перехід на нову освітню парадигму передбачає партнерські відносини між учасниками освітнього процесу та, як наслідок, право учня на самореалізацію та участь у розробці стратегії свого розвитку. Тож, сучасна освітня траєкторія орієнтована на індивідуальний підхід до процесу навчання, що вимагає перегляду структури освітнього процесу (мета, цілі, завдання, зміст, форми, методи, кошти) з метою приведення його у відповідність до сформованих умов.

Тож, на сучасному етапі розвитку суспільства, враховуючи процеси індивідуалізації, цифровізації та інформатизації, освіта націлена на розвиток інтелектуального потенціалу учня, розвиток умінь самостійно здобувати знання та працювати з необхідним матеріалом, здійснювати діяльність щодо пошуку, обробки, відбору, зберігання, передачі, та його продукування.

Оскільки українське суспільство нині переживає найскладніші часи свого існування в двадцять першому столітті, бо війна внесла корективи у всі сфери життєдіяльності людини. З'явилося багато нових викликів, до яких не кожен був готовий. Відповідно науковців та педагогів мають відшукати оптимальний вихід з даної ситуації за рахунок удосконалення педагогічних прийомів. Основним з таких варто назвати оптимізацію навчання, що сприяє підвищенню

ефективності процесу активізації, як навчальної, так і пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Під оптимізацією розуміють певну сукупність процесів, що спрямовані на поліпшення існуючих механізмів досягнення бажаного результату та його модернізацію [4]. Вона застосовується майже в кожній сфері діяльності. особистості

Оптимізація (від лат. *optimus* – найкращий) визначає вибір кращого, прийняттого варіанту із розмаїття можливих умов, засобів, також дій тощо. Сутність оптимізації педагогічного процесу зумовлена тим, щоб із низки можливих варіантів свідомо вибрати той, який за даних умов, безпосередньо умови раціональних витрат зусиль і часу усіх суб'єктів процесу, забезпечить більшу можливість для ефективного вирішення завдань навчання, виховання та розвитку індивіда [22].

Процеси оптимізації розглядалися у різних сферах освіти. Так, оптимізація освітнього процесу в закладах вищої освіти, на думку З. Слєпкань, полягає у виборі таких методик, що зумовлюють досягнення кращих результатів за мінімум часу і за мінімальних витратах сил учасників освітнього процесу [3]. Тобто визначаються найкращі його варіанти для чітко визначених умов з метою отримання кращих результатів без надмірних зусиль викладачів і студентів.

Для закладів загальної середньої освіти основний принцип оптимізації освітнього процесу полягає в свідомому виборі педагогом дидактичного впливу, а також методів, змісту, форм і прийомів, що забезпечували б найвищий результат у навчанні.

Навчальний процес можна вважати оптимальним, коли він відповідає таким вимогам:

а) структура, логіка, зміст забезпечують ефективне та якісне рішення освітніх завдань відповідно до навчальних програм на рівні можливостей кожного здобувача освіти;

б) поставлені цілі досягаються без перевищення витрат часу, відведеного за навчальним матеріалом, що має запобігати наявності перевантаження учителів та учнів.

Серед можливих виборів шляхів оптимізації вважають, що вибір методів розвитку, навчання та виховання буде оптимальним, якщо відповідатиме таким чинникам [21]:

- методи педагогічного процесу відповідають його меті, змісту навчання, основним завданням та принципам;
- методи освітнього процесу застосовуються у поєднанні всіх груп;
- звертати увагу на специфічність педагогічної ситуації;
- аналізувати вплив на учасника освітнього процесу методів, що застосовувалися раніше;
- роль особистість педагога, що передбачає: усвідомлення мотивів власних дій, здатність уявити себе на місці іншого, побачити те, що відбувається, очима іншої людини, адекватно оцінити результати роботи;
- забезпечити перехід методів навчання і виховання у такі, що сприяють самонавчанню та самовихованню.

До способів оптимізації освітнього процесу належать:

- конкретизація завдань освітнього процесу відповідно до мети, системне та комплексне планування;
- уточнення змісту навчання, зокрема виділення головного: понять, фактів, цікавих ідей;
- використання міждисциплінарних інтеграційних зв'язків;
- забезпечення відповідності матеріалу для вивчення необхідним обсягом та складністю;
- форми організації, раціональні методи й засоби мають відповідати виду навчання;
- створення комфортних для навчання матеріальних, санітарно-гігієнічних, психологічних та морально-естетичних умов;

– освоєння суб'єктами педагогічного процесу наукової організації праці: чітке, планування діяльності, контроль узятих на себе обов'язків, щодо самостійного навчання, розвитку [22].

Отже, освітній процес, що організований у закладах загальної середньої освіти, здійснюється як педагогічна система, що поєднує у собі цільовий, змістовний, операційний, діяльнісний, оцінно-результативний елементи, на основі виявлених принципів та закономірностей.

Серед критеріїв оптимізації освітнього процесу виділяють:

— ефективність освітнього процесу (успішність у навчанні, вихованість, розвиток учнів);

— якість навчання - відповідність між результатами та цілями, завданнями навчання, відповідності між результатами і можливостями кожного школяра у визначений період розвитку;

— оптимальність щодо витрат зусиль і часу учителів та учнів (відповідність нормам гігієнічним).

Структура навчання має бути пов'язана з прийняттям педагогом рішення щодо вибору завдань, змісту, форм і методів [5; 13]. Ці рішення мають різний рівень чіткості й обґрунтованості, що свідчить про те, що визначений комплекс засобів є найкращим для заданих умов.

Такі рішення можуть:

- прийматися до того, як усвідомлюється інформація – машинальні;
- ґрунтуються на інтуїції – інтуїтивні;
- спираються на асоціації з попередніми рішеннями – асоціативні;
- ґрунтуються на методі спроб та помилок – пробні;
- передбачають оцінювання ймовірного результату – імовірні;
- спираються на причинно-наслідкові зв'язки, що дають змогу передбачити результати – детерміновані.

Тож структура освітнього процесу має підпорядковуватися меті навчання, цілісно охоплювати усі основні його компоненти, спиратися на дидактичні принципи, враховувати можливості змісту і форм навчання. Особливості

кожного з методів навчання дають можливість раціонально поєднувати їх для уникнення шаблонних рішень.

Зазначене вище у параграфі дає можливість констатувати, що оптимізація освітнього процесу передбачає ґрунтовний вибір змісту, методів, технологій, форм, засобів, принципів навчання, які б ураховували головну мету навчання, закономірності й принципи, особливості учнівських груп та можливості педагогів і разом забезпечували досягнення максимально можливих у цих умовах результатів навчання.

1.2. Психолого-педагогічні підходи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі

Сьогодні інклюзія розглядається як один із стратегічних напрямів розвитку освітньої системи. Право на доступ до якісної освіти гарантовано українським законодавством усім тим, хто навчається, незалежно від особистісних можливостей, з урахуванням різноманітності індивідуальних освітніх потреб.

Інклюзивна освіта в основному базується на світоглядних орієнтирах соціальної інклюзії, тобто враховує залучення членів суспільства до соціального середовища. Вона є складовою стратегії розвитку українського демократичного суспільства, в якому наявна рівноправність, доступність та забезпечення якості освіти.

Інклюзивна освіта, за ознаками міжнародних організацій має забезпечити кожному право на якісну освіту шляхом задоволення їхніх основних освітніх потреб. Найбільшої уваги заслуговують діти, які мають ризики, пов'язані із соціалізацією через релігійні, мовні, етнічні, психофізіологічні та інші особливості [18; 19].

Як освітній процес, інклюзивне навчання орієнтується на врахуванні індивідуальностей кожної дитини. Під час такого навчання досягається максимально можливий рівень суб'єктності особливих дітей як у навчанні, так і в житті громади. Для реалізації інклюзивних освітніх стратегій передбачено

трансформацію стратегічних, змістових, методологічних та структурних засад. Окреслені зміни направлені на дітей усіх вікових категорій та ґрунтуються на цілеспрямованому залученні кожної дитини в систему загальної середньої освіти [10; 20].

Однією з основних ідей інклюзивного навчання є повне включення дітей з особливими освітніми потребами у життя закладу загальної середньої освіти. Для цього важливим стає створення оптимального освітнього середовища для усіх учнів: для тих хто має нормативний розвиток та для тих, хто має особливі освітні потреби. Разом з тим, дітям з особливими освітніми потребами передбачається надання спеціальної допомоги, а також підтримки на уроках. А за потреби організовується навчання за межами класу [41; 42].

Проблема навчання в інклюзивному класі, зважаючи на засади теорії і практики інклюзії, має вирішуватися завдяки упровадженню курикулуму для дітей з особливими освітніми потребами, а також завдяки ретельному і систематичному визначенню цілей в освіті. При цьому, при створенні відповідних новим вимогам форм і способів організації навчання, інклюзивні діти з різними нозологіями здатні на рівні з однолітками, які нормально розвиваються, повноцінно брати участь у навчальному процесі, набувати соціальні навички та вміння.

Тому освітянам необхідно:

- уміти приймати різноманітність учнівського класу;
- володіти навичками організації освітнього процесу для усіх дітей у межах класу;
- підтримувати кожного учня щодо досягнення більш високого рівня ним та забезпечувати йому результативність у навчанні [14].

До комплексу умов, що окреслюють ефективність інклюзивної освіти, належить пошук та апробація сучасних моделей організації спільного навчання, застосування нових форм та способів організації навчання. В останні роки актуалізується питання системної підтримки інклюзивної освіти інноваційними майданчиками, що реалізують практику навчання дітей з особливими освітніми

потребами. Тому нагальним є аргументоване вивчення особливостей інклюзії та її концептуальних, нормативно-правових, організаційно-методичних основ. Це дозволить керівним працівникам та спеціалістам планово, поетапно «вирощувати» інклюзивну практику, трансформувати освітній простір так, щоб відповідати вимогам часу, потребам батьків та школярів.

В інклюзивному класі організація освітнього процесу охоплює зміст навчання, його процес, соціалізацію, на які поширюються різні педагогічні підходи.

Психологічними підходами організації навчального процесу буде урахування психічного та індивідуального розвитку учня з особливими освітніми потребами, сутності його первинного дефекту та особливостей вторинних і третинних його проявів. Це дає підстави для введення спеціальних корекційних і розвивальних завдань, що спрямовані на послаблення й усунення таких проявів, а також формування ключових компетентностей.

Серед психолого-педагогічних підходів щодо проведення навчання дітей в інклюзивному освітньому середовищі теоретики і практики виділяють багатоманітність способів подання навчального матеріалу. Учні мають різні можливості в демонстрації набутих знань, умінь, навичок. В оцінюванні досягнень, поряд з традиційними методами використовуються й інші методи і прийоми, наприклад візуалізовані презентації або практичне виконання певних завдань тощо.

На думку науковців така різність способів репрезентування навчального матеріалу спирається на можливості й інтереси усіх школярів у класі, посилює рівень мотивування до навчання [12]. Педагог у своїй діяльності має керуватися визначеними принципами. Тож, необхідно враховувати відмінності між учнями класу з огляду індивідуальних потреб, їхніх стилів навчання, здібностей та інтересів для того, щоб не лише задовольняти потреби кожного, а й допомагати виявити дитині власні сильні сторони.

Важливим підходом є розвиток життєвих компетентностей, як здатності школярів з особливими освітніми потребами використовувати на практиці

знання, власний досвід, соціальні цінності, базові навички взаємодії та соціально-побутової адаптації, що набуті під час навчання та комплексної реабілітації.

Україні необхідно для дітей, що перебувають в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти створити психологічно комфортне розвивальне освітнє середовище, щоб умовно здорові однолітки сприймали їх як рівних та гідних поваги. Отже, одними з ключових і очевидних є питання взаємного сприйняття та самосприйняття умовно здорових та учнів з ООП, а також створення психологічно комфортного освітнього середовища.

Ситуація інклюзивної освіти містить у собі величезний потенціал для особистісного розвитку всіх учасників процесу. Тому важливо враховувати різні підходи [15; 23]. Зокрема, градація змісту навчального матеріалу полягає у скороченні його обсягу, який підлягає засвоєнню за умови стандартизованої освіти і водночас передбачає, що окресленого змісту буде достатньо для подальшого вивчення предмета, при цьому не порушується логіка і сутність змістових ліній освітнього стандарту галузі.

Така диференціація важлива в індивідуальних навчальних програмах для дітей, які мають порушення когнітивного розвитку (затримка психічного розвитку, тяжкі порушення мовленнєвої сфери, сенсорні порушення (порушення слуху), складні дефекти (церебральний параліч, затримка психічного розвитку). Важливою у роботі закладів загальної середньої освіти є розподіл колекційної та розвивальної роботи. Вона має орієнтуватися на специфічні й загальні закономірності генетичного розвитку та розробку на цьому підґрунті корекційно-розвивальних завдань, що будуть реалізовуватися під час роботи з програмовим матеріалом та охоплювати процеси пізнавальної діяльності (сприймання, пам'ять, мислення), мовленнєву, особистісну, емоційно-вольову сфери [24; 35].

Також сутність диференціації зумовлюється визначенням оптимальних рівнів усвідомлення змісту навчання. Це свідчить про межі його опанування учнем. Серед об'єктів оцінювання можуть бути виділені складові навчальної

діяльності учня: змістова – обсяг знань, що визначені індивідуальною навчальною програмою; операційна – здобуті уміння, навички, як предметні, так і навчально-пізнавальні, контрольні-оцінні; мотиваційна – ставлення до кінцевого результату окресленої діяльності та опанування способом діяльності.

Таким чином, у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі варто враховувати низку психолого-педагогічних підходів у покращенні ефективності навчання.

1.3. Організація навчання в інклюзивних класах в умовах Нової української школи

На сучасному етапі умови реформування освітньої системи передбачають те, що кожен заклад загальної середньої освіти має приймати та задовольняти інклюзивні освітні потреби всіх його учасників.. Учні з різними освітніми потребами можуть ефективно і комфортно навчатися у сприятливому інклюзивному середовищі, де ці потреби враховуються усіма педагогами, які працюють з дітьми та їхніми батьками.

Інклюзивність навчання як форма визнається світовими науковцями і практиками важливою тактикою і стратегією навчання всіх дітей. Вона є комплексною системою надання якісної допомоги й підтримки, коли кожна дитина отримує потрібний рівень і обсяг допомоги, що задовольняє її специфіку та потреб. Зокрема, американський Національний інститут удосконалення освіти обстоює вищевказані позиції, реалізуючи інклюзивне навчання за допомогою розгалуженої мережі надання підтримки школярам з особливостями психічного й фізичного розвитку. Також підтримку отримують ті, хто підпадає під розуміння «нетиповий» у порівнянні з більшістю ровесників. Це діти, які потребують якісного сервісного обслуговування. Вони потребують надання соціально-психологічних, консультативно-профілактичних, педагогічних та інших послуг. Таке розуміння інклюзивного навчання зумовлює цілісне бачення інклюзивного освітнього середовища, де акцент робиться на інтерактивно-перцептивних складових [6; 19].

Як процес, інклюзивне навчання орієнтується на врахуванні індивідуальних можливостей кожної дитини. Під час нього досягається максимальний рівень суб'єктності інклюзивних дітей як у навчанні, так і в житті громади.

Інклюзивні освітні стратегії реалізуються завдяки адаптації стратегічних і методологічних, змістових і структурних, основ. Вони спрямовані на школярів усіх вікових категорій та базуються на цілеспрямованому мотивуванні кожної дитини до залучення її в систему загальної середньої освіти.

Особливе місце серед комплексу умов, що впливають на ефективність інклюзивної освіти, є розробка та апробація інноваційних моделей організації навчання, нових форм та способів спільного навчання.

У науковій літературі до методів оптимізації навчального процесу відносять: інтерактивні методи, дискусійні, групові, науково-дослідницькі, методи роботи з відеоматеріалами, імітаційні. Також до них відносять різні форми використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Нова українська школа в центрі уваги передбачає якість освіти, тому для її забезпечення варто використовувати різного роду засоби. Зважаючи на сучасний стан освіти, наразі одним із оптимальних напрямом забезпечення якості лишається більшою мірою дистанційне навчання [39]. Це пов'язано з воєнними станом у країні і неможливістю частини дітей відвідувати заклади освіти. Також особливої уваги потребують діти з особливими освітніми потребами, яким в таких умовах єдиним засобом здобуття знань, навичок лишаються онлайн-заняття [8]. Тож, сучасні інформаційні технології дають змогу підвищити та вдосконалити ефективність освітнього процесу.

Дистанційна освіта – це освітня технологія, що ґрунтується на принципах відкритого навчання, широкого використання комп'ютерних навчальних програм різного призначення та створює за допомогою сучасних телекомунікацій інформаційне середовище для постачання навчального матеріалу та спілкування.

Для покращення навчального процесу та підготовки учнів до вимог сучасного суспільства безліч можливостей відкриває використання в інклюзивних класах цифрових технологій [33]. За допомогою них відбувається:

1. *Розширення доступу до знань*: використання цифрових ресурсів та онлайн-платформ дозволяє учням мати доступ до навчального матеріалу з будь-якого місця та у будь-який час.

2. *Індивідуалізація навчання*: цифрові технології дозволяють створювати індивідуальні навчальні маршрути для кожного учня, враховуючи їхні потреби та темп навчання. Це сприяє покращенню рівня засвоєння матеріалу.

3. *Активне залучення учнів*: використання інтерактивних технологій, таких як віртуальні лабораторії, відеоуроки, дозволяє зробити навчання цікавим та залучити учнів до активної участі у навчальному процесі.

4. *Моніторинг прогресу*: цифрові інструменти дозволяють вчителям стежити за успішністю учнів, а також швидко виявляти та виправляти проблеми у навчанні.

5. *Розвиток навичок цифрової грамотності*: використання цифрових технологій у навчальному процесі допомагає учням навчитися володіти цифровими інструментами, що є важливими у сучасному світі.

6. *Зменшення адміністративного навантаження*: цифрові рішення спрощують адміністративну роботу вчителів та управлінців шкіл, що дозволяє їм більше часу приділяти не посередньому навчанню та взаємодії з учнями.

7. *Підготовка до майбутнього*: цифрові технології допомагають учням розвивати навички, які будуть корисними в майбутньому, такі як робота з інформацією, критичне мислення та розв'язання проблем [16].

Онлайн-уроки для дітей з особливими освітніми потребами є вкрай необхідними, бо це можливість контактувати з друзями, однокласниками, учителем, асистентом вчителя, а також навчатися в необхідному темпі, оскільки такі діти мають недостатні можливості для швидкого реагування та обробки інформації як з навколишнього середовища, так і з освітнього процесу [40]. Тому, учителям для організації онлайн інклюзивного навчання варто зважати

на певні особливості у роботі з такими дітьми. Зокрема, заняття слід проводити невимушено й змістити увагу з академічних успіхів на нормалізацію і підтримку психічного стану школярів. Варто відволікати їх на продуктивну діяльність, не перевантажувати, надавати емоційну підтримку, оскільки в умовах стресової напруги, надмірного психологічного навантаження виникає потреба саме в позитивних емоціях.

Важливими у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є предмети мистецького циклу, адже вони багаті на емоційно заряджений матеріал, наприклад, вивчення творчості письменника можна здійснити у вигляді онлайн-екскурсії, де варто показати країну, в якій він жив, місця, що надихали його на творчість. Цифрові технології дають можливість дітям з ООП побачити красу природи, архітектури, послухати музику і за підтримки учителя відчувати унікальність і неповторність цих явищ. Така робота надасть школярам моральної насолоди та сприятиме кращому засвоєнню матеріалу.

Після проведення заняття варто за потреби ще раз пояснити матеріал (особливо той, що викликав складнощі у сприйнятті), а також мотивувати дітей поділитися своїми враженнями від побаченого. Зробити це можна усно, письмово чи за допомогою малюнків.

Під час дистанційного навчання учнів з ООП на уроках в інклюзивних класах доречно використовувати формати перегляду цікавих відеосюжетів про відомих митців, культуру, традиції того народу, який він представляє [25]. Зокрема це можуть бути сюжети з повнометражних мультфільмів відомого світового автора.

Отже, можливості дистанційного навчання і цифрових ресурсів безмежні, все залежить від грамотного їх використання педагогом у процесі навчання в закладах загальної середньої освіти.

Досвід застосування дистанційної форми навчання виявив певні особливості – велике навантаження на зір, оскільки тривалий час дитина перебуває за комп'ютером. Для роботи в інклюзивних класах варто враховувати

фізичні і медичні показники учнів. Тому, використовуючи дистанційну форму навчання треба постійно змінювати її види.

Важливою методичною умовою організації викладання для дітей з особливими освітніми потребами у спеціальному класі при закладі загальної середньої освіти є індивідуальне навчання. Воно упроваджується для задоволення права людини на здобуття повної загальної середньої освіти з урахуванням стану здоров'я, демографічної ситуації, індивідуальних здібностей та обдарувань, організації навчання [37].

Від специфіки розвитку учнів з особливими освітніми потребами залежить індивідуальна робота з ними. Тому вчитель має застосовувати певні прийоми індивідуального впливу на неї, зокрема, це може бути активізація кожного учня через намагання підібрати такий зміст навантаження на уроці для кожного школяра, щоб він був свідомим у засвоєнні знань та активним у розвитку вмінь [38].

Оскільки однакових для усіх методик і технологій навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти не існує, то важливим стимулом і дієвим способом під час індивідуального навчання є схвалення його роботи та постійна позитивна підтримка.

Наступною методичною умовою для результативного викладання в інклюзивних класах є організація самостійної роботи дітей. Для її проведення важливо, щоб усі вправи були спрямовані на позитив, наприклад, для опрацювання подавати більше творів з позитивним захоплюючим сюжетом, про тварин, неймовірну природу, із сатиричним змістом.

Разом з учителем важливу роль в організації самостійної діяльності школярів відіграють батьки. Особливо зараз в умовах воєнного стану батьки стають основою в комунікації між учителем і учнем з ООП.. Тому контакт з батьками вкрай важливий і конче необхідний для навчання інклюзивних дітей.

Під час інклюзивного навчання варто, щоб батьки на заняттях були поряд з дитиною, допомагали, спостерігали за нею, створювали комфортну атмосферу спокою і захисту [36]. Під час занять батьки можуть виявити певні

негативні прояви у поведінці чи психологічному стані своєї дитини. У такому випадку вони мають звернутися до вчителя та асистента вчителя для подальшого корегування навчального навантаження. Також вони допомагають власним дітям пристосуватися до незвичного режиму дня, позитивно впливають на рівень тривожності, здатні контролювати емоційний стан та регулювати емоційні спалахи. Тож разом батьки й учителі здатні створити максимально комфортне дистанційне навчання.

Отже, для організації сучасного уроку в інклюзивному класі, який спрямований на формування соціально компетентної особистості учня, варто використовувати низку різних методичних підходів, що передбачають позицію учня як активного учасника уроку. Тому закономірно, для цього перевага надається різноманітним інтерактивним формам роботи, з використанням цифрових технологій для виконання різноманітних творчих завдань.

Висновки до першого розділу

Аналіз наукової літератури дає можливість констатувати, що більшість дослідників під оптимізацією розуміють сукупність процесів, що спрямовані на поліпшення та модернізацію дієвих механізмів отримання бажаного результату і що її доречно застосовувати в будь-якій сфері людської діяльності.

У закладі загальної середньої освіти обираючи структуру процесу навчання варто дбати про її підпорядкованість меті навчання. Вона має цілісно охоплювати всі основні його компонентів, спиратися на використання дидактичних принципів, враховувати можливості змісту і форм навчання.

Педагогу доречно застосовувати усі особливості кожного з методів навчання, грамотно поєднувати їх, уникаючи шаблонних рішень.

Тож, оптимізація освітнього процесу передбачає ґрунтовний вибір змісту, методів, технологій, форм, прийомів і засобів, що ураховують загальну мету навчання, його закономірності й принципи, особливості учнівських груп та можливостей педагогів і на цій основі сприяли досягненню максимально можливих результатів навчання.

В інклюзивному освітньому середовищі теоретики і практики виділяють різноманітність способів використання навчального матеріалу. На основі врахування психолого-педагогічних підходів щодо проведення навчання учням надаються різні можливості для демонстрації набутих знань, умінь та навичок. У процесі оцінювання, поряд з традиційними методами застосовуються інноваційні методи і прийоми.

Як процес, інклюзивне навчання орієнтується на врахуванні індивідуальних можливостей кожної дитини. Під час нього досягається максимальний рівень суб'єктності інклюзивних дітей як у навчанні, так і в житті громади.

Інклюзивні освітні стратегії реалізуються завдяки адаптації стратегічних і методологічних, змістових і структурних, основ. Вони спрямовані на школярів усіх вікових категорій та базуються на цілеспрямованому мотивуванні кожної дитини до залучення її в систему загальної середньої освіти.

Особливе місце серед комплексу умов, що впливають на ефективність інклюзивної освіти, є розробка та апробація інноваційних моделей організації навчання, нових форм та способів спільного навчання.

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Розвиток когнітивних здібностей дітей в інклюзивному освітньому середовищі

У житті кожна людина постійно стикається з певними проблемами. Для їх вирішення важливо здійснювати пошук інформації та пізнання навколишнього світу. Цей процес відбувається завдяки когнітивним здібностям людини. Когнітивні здібності – це здатність особи до придбання, зберігання і опрацювання інформації.

Важливу роль у формуванні і розвитку когнітивної сфери людини відіграють заклади освіти, адже вони постійно знаходяться у пошуку нових підходів, форм, засобів навчання дітей.

Особливої уваги у вищезазначеному питанні потребують школярі з особливими освітніми потребами. Тому, найголовніше завдання, що стоїть перед закладом загальної середньої освіти – це формування когнітивних здібностей у дітей в інклюзивному освітньому середовищі.

У науковій літературі існує низка досліджень, пов'язаних з вивченням когнітивної сфери особистості і разом з цим існує багато підходів щодо цього питання. Особливо багато праць науковці присвятили когнітивним здібностям, у яких одні їх пов'язують із продуктивною інтелектуальною діяльністю, другі – з пізнавальними можливостями. Ми, спитаємося на думки учених, які поєднують інтелектуальні і пізнавальні можливості як визначення «когнітивних здібностей» людини.

Оскільки немає однозначного тлумачення вищевказаного терміна, то немає і єдиної структури. Тому, зважаючи на тему нашого дослідження ми будемо спиратися на одну із структур когнітивних здібностей (рис.2.1). Вона, на нашу думку, найбільше допомагає у роботі з дітьми з особливими освітніми

потребами, які перебувають в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти.

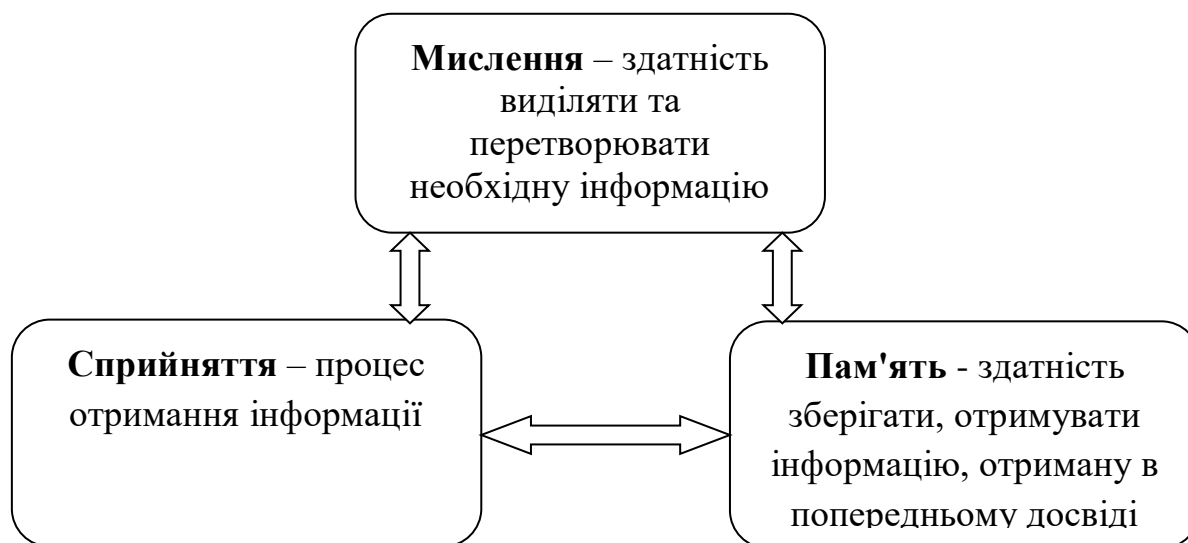

Рис.2.1. Структура когнітивних здібностей особистості

Нині розширюються можливості діяльності людини також швидко зростає обсяг інформації. Це призводить до того, що збільшуються вимоги до розумової діяльності та розвитку когнітивних здібностей молодого покоління. Тому важливим завданням сучасної школи є розвиток особистісного потенціалу людини, що розкривається через формування когнітивних здібностей. У шкільному віці формування і розвиток когнітивних здібностей важливий, бо він містить розвиток уваги, мислення, сприйняття, уяви пам'яті. Такі процеси пов'язані між собою і є різними формами орієнтування дитини у оточуючому світі. Дані процеси регулюють діяльність дитини. Розвиток когнітивних здібностей у навчанні школярів розглядається як одна з основних цілей навчання.

Виділимо особливості кожного компоненту когнітивних здібностей та важливість їх розвитку.

Мислення окреслюється як непряме та узагальнене відтворення реальності, її суттєві відносини та зв'язки [34]. Розуміння навколишнього світу здійснюється через аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, систематизацію, класифікацію.

Уявний розподіл об'єкта на частини та виокремлення його основних особливостей – це аналіз.

Синтез – уявне з'єднання елементів у єдине ціле.

Порівняння – зіставлення елементів.

Узагальнення - об'єднання предметів у групи за загальними і суттєвими ознаками.

Абстракція – відволікання від несуттєвого.

Людське мислення спрямоване та має довільність. Воно зорієнтоване на вирішення інтелектуальних завдань. Воно є відповіддю на питання, що виникає у свідомості індивіда. Вирішення розумової задачі здійснюється в чотири етапи: поява проблеми, створення різних гіпотез можливого її вирішення, саме вирішення та перевірка результату [31].

Мислення містить знання, інтелектуальні дії і певне ставлення до діяльності, що здійснюється.

Мислення школяра змінюється, відбувається стрімкий розвиток інтелекту. На початку навчання у школі в дитини мислення конкретизоване. Під час навчання і пізнання зовнішніх явищ переходить до пізнання їх суті. Учень, починає ознайомлюватися і оперувати науковими поняттями. У школяра в цей період починають формуватися наукові поняття. Для цього варто навчити дитину використовувати диференційований підхід до певних ознак предмета. Також доречно розкривати в учнів наявність несуттєвих та суттєвих для цього розуміння ознак [30].

Сприйняття – це відбиток явищ і предметів у єдності, відображення почуттєвих тимчасових і просторових відносин і зв'язків. Воно визначається через предметність у світі явищ, тобто у результаті праці людини і природнього середовища [1].

До закономірностей сприйняття належить його предметність, константність, цілісність,. У них можна побачити зв'язок між індивідуальними подразниками та психофізіологічними закономірностями. Цілісність та предметність обумовлюються об'єктами зовнішнього навколишнього світу.

Константність забезпечує збереження якостей предмета незалежно від відстані, від кута зору та від його особливостей освітлення при сприйнятті.

Властивості сприйняття, зокрема свідомість, категорійність, апперцепція, вибірковість, існують у свідомості і характеризуються індивідуальним рівнем сприйняття.

Зазвичай школярі вирізняються гострою та свіжістю сприйняття. Але сприйняття на перших щаблях навчання має відмінності: певні особливості, що показують на його вікову недостатність та особливості психофізіологічного розвитку.

Сприйняття у дітей з особливими освітніми потребами мало диференційоване. У них низький, неглибокий, неорганізований та мало цілеспрямований аналіз при сприйнятті, оскільки сприйняттю притаманна яскраво виражена емоційність.. Якщо процес навчання організувати грамотно, то сприйняття таких учнів набуде характеру цілеспрямованої і спрямованої специфічної діяльності. Тож, якщо дитина спочатку сприймає предмет для правильної дії з ним, то згодом вона взаємодіє з предметом для правильного сприйняття його.

Сприйняття визначають як цілеспрямовану діяльність. Під час навчання воно стає глибшим і складнішим, стає більш аналізованим, диференційованим, містить ознаки організованого спостереження.

Пам'ять є складовою будь-якого психологічного явища. Якщо її не містити у процесі сприйняття та пізнання, то нереально буде орієнтуватися людині світі. Вона посідає важливе місце у формуванні і розвитку людини, оскільки навички, відносини, бажання людини існують на її основі.

Пам'ять має такі взаємопов'язані процеси: запам'ятовування інформації, її збереження та відтворення. Запам'ятовування має вплив на збереження інформації. У процесі запам'ятовування часто відбувається здійснення миттєвого враження. Навмисне збереження побаченого і почутого в пам'яті є довільним запам'ятовуванням. Постійне повторення матеріалу для кращого

його запам'ятовування стає заучуванням. Існує логічне, механічне, дослівне та смислове запам'ятовування.

У науковій психології виділяють взаємозалежність між збереженням інформації в пам'яті та установками людини, між умовами, що створені та процесом заучування, між впливом інформації на людину та розумово усвідомленим нею матеріалом.

Процес отримання інформації та збереження його у пам'яті називають відтворенням. Воно буває мимовільне, коли думка чи образ з'являється в пам'яті спонтанно. А також довільне відтворення, коли відбувається впізнавання.

Тривалість збереження інформації у пам'яті, залежно від установки і визначається як [2] довгострокова та короткострокова. Так само виокремлюють емоційну, когнітивну, особистісну пам'ять. Щодо когнітивної то вона спрямована на збереження знань. Знання, отримані під час навчання є важливими для особистості й згодом перетворюються на досвід. Процес збереження почуттів і переживань називають емоційною пам'яттю.

За ознаками збережених образів у пам'яті виділяються словесно-логічну та образну. Остання поділяється на зорову, рухову, слухову. Розвиток кожного з компонентів такої пам'яті людини різний. Розуміння наявності сильних і слабких елементів пам'яті у школярів, може допомогти педагогу правильно організувати процесу засвоєння знань.

Тривалість збереження, точність, швидкість і обсяг запам'ятовування називають властивостями пам'яті У більшості школярів з ООП переважає наочно-образна пам'ять. Такі учні схильні до спонтанного запам'ятовування. Тобто продуктивність запам'ятовування залежить від усвідомлення мети і створенням певних установок запам'ятовування.

Отже, у процесі оптимізації навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища варто зважати на можливості розвитку в них основних компонентів когнітивних здібностей, таких як мислення, сприйняття, пам'ять.

Разом з тим, варто у такій діяльності зважати на когнітивні функції. Це дуже ускладнені функції головного мозку. За допомогою них здійснюється процес розумового пізнання навколишнього світу й забезпечується цілеспрямована взаємодія з цим світом. Такий процес містить у складі: сприйняття, обробку і аналіз інформації; її запам'ятовування і зберігання; обмін інформацією, побудову і виконання дій, що запрограмовані [29].

Низка науковців, які досліджували когнітивну сферу особистості, зазначають, що когнітивний стиль – це сукупність стійких характеристик, визначальних процесів сприйняття, осмислення та запам'ятовування інформації, а також кращого для індивідуума способу вирішення проблем [32]. Відповідно, когнітивний стиль кожного учня з особливими освітніми потребами має бути розглянутий з погляду:

- каналу сприйняття інформації;
- психологічного типу;
- стилю мислення.

Канали сприйняття інформації отримали широкий розгляд у різних галузях знань, від програмування до фізіології та нейролінгвістики, проте для методики навчання найбільш важливими є характеристики каналів, пов'язані з чуттєвою пам'яттю.

Так, на думку Б. Лівер [17], по каналу сприйняття учнів можна розділити на три групи:

- учні, у яких домінує зоровий канал (візуальне сприйняття);
- діти, у яких домінує слуховий канал;
- учні, у яких домінує моторний канал.

Врахування такого розподілу дуже важлива у роботі в інклюзивних класах заклад загальної середньої освіти.

За допомогою зорового каналу учні обробляють нову інформацію. Для них важлива яскравість, розмір, колір, насиченість, контрастність, форма, симетрія та інші характеристики, причому вербалісти бачать слова та його написання, а іконісти – малюнок та образ. Для цього типу учнів важлива

візуалізація матеріалу за допомогою використання тексту, малюнків, презентацій та ін.

Учні зі слуховим каналом сприйняття під час обробки інформації спираються на різні аудіохарактеристики матеріалу, наприклад, гучність, тональність, тембр, ритм, резонанс, темп тощо, причому аудіальні учні краще сприймають інформацію, слухаючи інших, а мовленнєві – за допомогою самостійного застосування рецептивних та продуктивних видів мовної діяльності. Для ефективного навчання цього типу учнів украй важливі обговорення та дискусії, тобто усний виклад матеріалу.

Найбільших труднощів у школі зазнають учні з моторним каналом, бо для сприйняття інформації їм необхідний рух, причому рух рук та ніг для кінестетичних учнів, та рух пальців для механічних учнів. На жаль, важливість руху як виду діяльності враховується не завжди, зважаючи на переважну більшість дітей, що мають візуальний та аудіальний канали сприйняття інформації.

Психологічний тип є визначальним способом взаємин людини з іншими людьми, фізіологічним та інтелектуальним світом. Уперше домінуючі психічні функції представлені у роботах К. Юнга. Тож, на основі його досліджень можна виділити шістнадцять психотипів, які складаються з комбінації характерних рис, властивих таким основним типам особистості (інтравертний, екстравертний, сенсорно-інтуїтивний, чутливо-розумний, оцінювально-сприйнятливий) [43].

Кожна із зазначених категорій має свої особливості, що мають безпосередній вплив на процес навчання, сприйняття, обробку та засвоєння матеріалу навчання. Тестування на початковому етапі навчання дозволяє як викладачеві, так і учням досить об'єктивно і самостійно визначити специфіку когнітивних особливостей конкретного індивідуума, підібрати найбільш ефективні прийоми та методи роботи в кожній конкретній групі, продумати освітній маршрут, що відповідає як освітнім умовам, так і освітнім потребам учнів. Психологічний тип викладача також має значення у процесі навчання,

проте спрямованість навчання та акцент на задоволенні особливих потреб учнів не передбачає адаптації змісту навчання до когнітивний стиль викладача.

Стилі мислення, у свою чергу, відображають особливості та різноманітність розумових процесів, а саме: стиль обробки нової інформації шляхом аналізу, синтезу, повторення чи пошуку асоціацій, специфіку накопичення, відтворення та продукування нової інформації. У працях Б. Лівер [29, с.7] подано інформацію про те, що існує дві групи учнів: синоптики та екстеніки. Перші сприймають інформацію загалом, другі ж, у свою чергу, розкладають інформацію по складовим. Синоптики, переважно, мають наступний набір характеристик: цілісно спрямований, синтетичний, зрівняльний, індуктивний, довільний, конкретний, імпульсивний, полінезалежний, полічутливий, аналогічний. Екстенік - детально спрямований, аналітичний, підсилювальний, дедуктивний, послідовний, абстрактний, рефлексивний, полізалежний, має відсутність полічутливості, однозначний. Кожна характеристика визначає переважний стиль учня в різних освітніх ситуаціях та умовах, наприклад, цілеспрямований учень бачить «ліс», а не дерева, а в обробці інформації просувається «зверху-вниз», зосереджуючись насамперед на загальному її значенні і нерідко упускаючи певних деталей. А учні синтетичні – творять із елементів ціле та йдуть від внутрішнього осмислення предмета до його конструкції.

Таким чином, у наукових дослідженнях когнітивні особливості учнів отримали розгляд з огляду сукупності трьох систем, які безпосередньо впливають на ефективність процесу навчання, успішність та самооцінку учнів.

Виходить, що в процесі навчання учитель має за допомогою використання вербальних та невербальних способів визначення різних характеристик індивідумів максимально об'єктивно оцінити когнітивні особливості групи в цілому та кожного учня окремо і спроектувати оптимальний для кожної конкретної ситуації освітній маршрут, спрямований на досягнення загального високого рівня розвитку освітніх компетенцій

відповідно до освітніх стандартів навчального закладу. Таким чином, педагог намагається досягти високого рівня розвитку освітніх компетенцій усіх учнів.

У свою чергу, у роботі з учнями в інклюзивному освітньому середовищі, що вирізняється гнучкістю, варіативністю та багатогранністю, повним прийняттям можливих особливостей у розвитку школяра, завдання педагога полягає у підборі та адаптації організації та змісту навчання до особливих освітніх потреб учня та складанні індивідуального плану навчання.

Для визначення особливих освітніх потреб учнів можна використовувати вербальні та невербальні способи визначення успішності освітнього процесу, де учитель аналізує результати навчальної діяльності та уважно спостерігає за поведінковими особливостями індивідуума, що свідчать про рівні його/її психологічного комфорту. За допомогою аналізу сукупності результатів педагог може виявити такі групи проблем як:

1. Проблеми читання (дислексія).
2. Проблеми щодо математики.
3. Порушення мовного розвитку.
4. Синдром дефіциту уваги.
5. Розлад сприйняття.
6. Психічні відхилення.
7. Проблеми зорового сприйняття [9, с. 46].

Тож, висновки про можливі когнітивні особливості учня робляться якщо: той, хто навчається, не справляється з темпом роботи; одночасні дії, наприклад, такі як аудіювання та ведення конспекту, викликають у нього складності; учню потрібен додатковий час, щоб пристосуватися до змін чи нових видів роботи; результати учня нестабільні, він може виконати складніше завдання, але не впорається із простим; довгі інструкції та незвичний стиль мови викликають проблеми; учень відчуває труднощі при запам'ятовуванні [11, с.15].

Визначивши групу складнощів на підставі зазначених ознак, педагог закладу загальної середньої освіти передає інформацію психологу, який проводить різноманітні вербальні та невербальні психологічні тести з метою

визначення когнітивних особливостей конкретного учня. Психолог, своєю чергою, дає рекомендації до навчання, якими користується учитель. Таким чином, індивідуальний план навчання та розвитку дітей з ООП складається за умови тісної взаємодії з психологом, що, безумовно, дозволяє підібрати оптимальну організацію змісту навчання особливого школяра.

Отже, інклюзивне освітнє середовище базується на принципі рівності всіх учасників навчального процесу, головним у ньому є взаємодія «учень-педагог-батьки». Також воно спирається на принцип практичної спрямованості освітнього процесу, де існує повна довіра до кваліфікації викладацького складу. А принцип добровільності навчання та самостійності учнів є основними у роботі закладів загальної середньої освіти.

Основна мета оптимізація інклюзивного освітнього процесу спрямована на отримання практичних навичок та умінь, та обов'язковий середній рівень розвитку в учнів з ООП освітніх компетенцій. І як результат – основний наголос робиться на допомозі учням з особливими освітніми потребами не лише у здобутті освіти, а й у максимальній інтеграції в сучасне суспільство.

Важливим у роботі з розвитку когнітивних здібностей особистості є питання, пов'язане з причинами навчальних труднощів дітей з особливими освітніми потребами, зокрема до таких відносять:

- не вміння вчитися;
- відсутність інтересу до навчання;
- невпевненість у своїх силах [26].

Щоб подолати ці труднощі, потрібно орієнтуватися на можливості школяра, спиратися на притаманні йому стимули. Тобто учневі потрібна педагогічна підтримка.

Зважаючи на принципи оптимізації навчання в закладах загальної середньої освіти важливим є надання педагогічної підтримки дітям з особливими освітніми потребами.

Педагогічна підтримка – це педагогічна культура, покликана допомогти дитині в успішному просуванні своєї індивідуальної траєкторії розвитку.

Можна виділити три складові цієї культури:

- освітня (забезпечення стандарту освіти та високого рівня знань);
- психологічна, заснована на розвитку мотивації вчення;
- особистісно-орієнтована.

У межах педагогічної підтримки для учителів необхідним є складання індивідуального освітнього плану для кожного учня з ООП, що сприяє ліквідації прогалин у знаннях школярів, які зазнають труднощів у навчанні.

Для підвищення рівня навченості таких учнів в умовах оптимізації інклюзивного освітнього середовища важливо вибудувати індивідуальний освітній маршрут з різними варіантами для можливостей освітньої діяльності учнів з обмеженими можливостями здоров'я. Такий маршрут складається на основі їхніх освітніх інтересів, рівня успішності, попередніх результатів навчання, стану здоров'я, що фіксує освітні цілі та результати.

Індивідуальний освітній план сприяє формуванню у дітей навичок планування своєї діяльності, вибору засобів досягнення мети, здатності брати на себе відповідальність за наслідки діяльності, коригування порушень розвитку.

Індивідуальний освітній маршрут спрямований на:

- надання можливостей учням розвиватися у своєму темпі, виходячи з власних освітніх здібностей та інтересів;
- визначення мети та завдань освіти учня з ООП незалежно від стану здоров'я, наявності фізичних вад;
- відбір змісту освіти, форм та способів освітньої діяльності, побудові графіка освітнього процесу;
- здійснення професійного самовизначення школярів, і виборі ними подальшого життєвого шляху, у розширенні можливостей соціалізації;
- реалізацію корекційної медико-психолого-педагогічної допомоги учню з ООП з урахуванням особливостей його здоров'я та психофізичного розвитку [7].

Основними етапами реалізації індивідуального освітнього плану є: діагностичний, аналітико-дослідницький, організаційно-проектувальний, корекційний та підсумковий.

Діагностичний етап роботи передбачає проведення різних контрольних зрізів, анкетування, спостереження. У результаті чого вчитель отримує матеріал для дослідження та планування подальшої роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Аналітико-дослідницький етап дає інформацію про типові помилки, можливі причини їх виникнення, індивідуальні труднощі, навчальну мотивацію. Учитель має можливість зіставити результати навченості на даному етапі з реальними навчальними можливостями учнів особливими освітніми потребами.

На організаційно-проектувальному етапі вчитель веде пошук шляхів педагогічної корекції і складає індивідуально-освітній маршрут кожного учня з ООП, а також пояснення та рекомендації для батьків.

Індивідуально-освітній план учня дає характеристику засвоєння дитиною одиниць освіти відповідно до індивідуальних особливостей свого розвитку.

Корекційний етап передбачає роботу вчителя, учня та батьків покроково за індивідуально-освітнім маршрутом, де визначено теми для ліквідації прогалин, вказано, які знання, вміння, навички набуде дитина в результаті засвоєння цієї теми, а також загальнонавчальні вміння і навички, що для неї конче необхідні.

Способи роботи з учнем різноманітні: індивідуальні завдання, організація парної та групової роботи, робота з консультантами, власний вибір завдання, теми творчої роботи.

Форми контролю засвоєння знань учитель вибирає відповідно до індивідуальних та особистісних властивостей дитини.

У результаті ліквідації прогалин у знаннях, уміннях та навичках дитини з особливими освітніми потребами вчитель виставляє оцінку про виконання і знайомить із нею дітей та батьків школяра.

Роботи з індивідуально-освітніми планами дає позитивну динаміку у формуванні когнітивних здібностей: підвищується рівень загальнонавчальних умінь та навичок (логічних та комунікативних), знань та умінь цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності.

Тож, забезпечення в закладі загальної середньої освіти реалізації індивідуально-освітніх планів учнів – це спроба вирішення проблеми розвитку особистості, її готовності до вибору, визначення мети та сенсу життя через зміст освіти. Це спроба побачити навчальний процес із позиції учня.

2.2. Вивчення початкового рівня розвитку когнітивних здібностей інклюзивних дітей молодшого шкільного віку

Формування особистості є актуальною соціальною, психолого-педагогічною проблемою. А розвиток людини, яка прагне пізнання світу і самого себе, неможливий без цілеспрямованої роботи з розвитку когнітивних здібностей.

Для дітей з особливими освітніми потребами питання розвитку їхньої когнітивної сфери постає особливо гостро, адже більшість із них мають порушення цієї сфери, що негативно впливає на розумову і поведінкову діяльність. Зважаючи на це, педагоги мають у своїй роботі з такими дітьми спиратися на різноманітні методики як щодо діагностики когнітивного розвитку, так і щодо розвитку когнітивних здібностей.

Першочерговим є психолого-педагогічне вивчення учнів з ООП. Воно зумовлює отримання про дитину відомостей, що розкривають знання, уміння, навички, які вона повинна мати на певному віковому етапі. Особливо доречно встановити запас уявлень про навколишнє середовище, сформованість якостей, необхідних для навчальної діяльності (довільність психічної діяльності, вольові зусилля, планування і самоконтроль, наявність мотивації, інтересу та інших.). У закладі загальної середньої освіти з інклюзивним класами слід розуміти причини наявних у таких школярів труднощів, пов'язаних з когнітивними порушеннями.

Часто в науковій літературі термін «когнітивні порушення» вживають у значенні особливі потреби, що впливають на розвиток особистості. Зазвичай це поняття застосовується до дітей, які мають певні інтелектуальні порушення та труднощі в адаптації. Частіше за все зміни у когнітивному розвитку визначаються двома показниками: труднощі у адаптації до соціальних вимог; обмежені розумові здібності. Часто вони пов'язані з іншими порушеннями розвитку.

На думку А. Колупаєвої, дитина з порушеннями когнітивного розвитку має низькі показники у двох сферах:

- 1) інтелектуальне функціонування;
- 2) пристосоване функціонування (здатність самостійно діяти в соціумі і вирішувати певні проблеми) [19].

Наявність когнітивного порушення не означає, що розвиток і навчання дітей з ООП неможливі. У такому випадку рівень розвитку стає нижчий, ніж у ровесників з адаптивними та інтелектуальними здібностями.

Навчальні досягнення дітей з інтелектуальними порушеннями пов'язані із затримкою розвитку в більшості сфер діяльності. Такі діти часто разом із труднощами у навчанні мають проблеми з порушенням поведінки. Наприклад, в таких школярів помітні ознаки порушень пам'яті, уваги, моторики та обробки інформації. Вони часто мають хвилювання, несамостійні, притаманні напади гніву, імпульсивні тощо [18].

Тож, когнітивний розвиток у школярів з особливими освітніми потребами визначається як неквапливий розвиток уяви, судження, сприйняття й розмірковування, як пізнавальний процес.

Для того, щоб розвиток когнітивних здібностей учнів з особливими освітніми потребами був ефективним у першу чергу варто створити оптимальні умови для проведення педагогами діагностичної роботи. На цьому етапі відомості, що цікавлять учителя, доречно отримувати при використанні таких методів, як пряма бесіда з дитиною та її батьками; аналіз робіт дитини її

малюнків, виробів, спеціально створене педагогічне обстеження та спостереження.

Практика показує, що підґрунтям будь-якого виду діагностики, що допомагає отримати про дитину максимальну кількість відомостей, є цілеспрямоване спостереження. Воно має бути наперед визначеним і спланованим, чітко орієнтованим та систематичним. Найбільш важливим є спостереження за основною діяльністю, оскільки саме в межах цієї діяльності з'являються психічні новоутворення того чи іншого виду. Саме в цей час формуються умови для переходу до нової основної діяльності на інший етап психічного розвитку.

Саме спостереження за учнями дозволяє достатньо чітко вивчити мотиваційну діяльність дитини, її пізнавальні інтереси й активність. Аналіз мотивації вказує на рівень особистісної зрілості дитини.

Більшість мотивів у дитини неусвідомлені, у них ще не сформувалася їхня ієрархія, не виділився головний мотив. Споглядання за емоційними реакціями учнів допоможе розібратися у основах його мотивації. Наприклад, дитина здійснює навчальні обов'язки тільки для того, щоб уникнути глузування, або щоб його похвалили батьки та вчителі. У дитини з наявною пізнавальною мотивацією радість викликатиме саме процес отримання знань з якогось предмета тощо. Звісно, що найпродуктивнішим із зазначених вище мотивів буде мотив пізнання нового; інші менше сприятимуть здійсненню пізнавальної навчальної діяльності.

Виявляючи окремий вид мотивації, учитель має змогу адекватного освітнього впливу на школяра, формує позитивні тенденції у розвитку когнітивних здібностей.

Для продуктивної життєдіяльності людині потрібні когнітивні можливості. Когнітивні здібності ми розуміємо як індивідуально-психологічні особливості як: увага, відчуття, сприйняття, пам'ять, уява, мислення. Простежити сформованість їх у молодших школярів можна через діагностику.

Роль діагностичних заходів у сучасний час зростає через орієнтації на розвиток особистості кожної дитини, що є суб'єктом навчання і має свої потреби та можливості. Тому одне з головних завдань навчання - облік індивідуальних особливостей учнів і школярів з особливими освітніми потребами зокрема [17].

Для первинної діагностики необхідно виявити індивідуальні можливості кожного учня з метою визначення шляхів розвитку його когнітивних здібностей у процесі навчання у початковій школі. Зокрема у нашому дослідженні здійснимо аналіз таких компонентів когнітивних здібностей як мислення, сприйняття, слухова, зорова пам'ять. Оскільки саме ці компоненти когнітивних здібностей учень використовує під час уроків найчастіше.

Мета цієї діагностичної роботи: визначення вихідного рівня розвитку когнітивних здібностей інклюзивних учнів початкової школи.

Завдання:

1. Провести діагностичні заходи.
2. Використовувати результати діагностичних заходів для корекції процесу навчання в початковій школі.

База дослідження: Херсонський навчально-виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів» №33 Херсонської міської ради.

У діагностичних заходах брали участь 20 учнів початкової школи.

Форма проведення: виконання письмових завдань, «математичний диктант», «запис з пам'яті».

Порядок проведення:

І етап – проведення діагностик слухової пам'яті, сприйняття та мислення.

ІІ етап – проведення діагностик зорової пам'яті та уваги.

У таблиці 2.1. подані завдання діагностичних заходів, вкладених у визначення рівня розвитку когнітивних здібностей.

**Завдання діагностики, спрямовані на визначення рівня розвитку
когнітивних здібностей**

№ з/п	Показники	Діагностичний інструмент
1.	Слухова пам'ять	Прослухати, запам'ятати 12 двоцифрових чисел і записати їх
2.	Зорова пам'ять	Розставити знаки у фігури поспіль рядково, відповідно до даних.
3.	Мислення	Розглянути, викреслити зайве слово у кожному ряду слів.
4.	Сприйняття	Розглянути, запам'ятати малюнки, слова, числа та записати їх.

Розпишемо подані у таблиці завдання.

Завдання 1.

Ціль: перевірити рівень сформованості слухової пам'яті молодших школярів.

Зміст завдання:

Набір чисел: 16, 78, 53, 23, 36, 14, 47, 32, 89, 92, 59, 64

Інструкція: учням пропонується прослухати 3 рази та запам'ятати 12 двоцифрових чисел. Записати їх у будь-якому порядку після сигналу.

Рівень розвитку слухової пам'яті визначається за 12-бальною шкалою.

Якщо при виконанні завдання учень правильно вказує число, то відповідь оцінюється в 1 бал.

1-5 балів – низький рівень.

6-8 балів – середній рівень.

9-12 балів – високий рівень.

Завдання 2.

Мета: перевірити рівень сформованості зорової пам'яті молодших школярів.

Зміст завдання:

Фігури (рис. 2.2.):

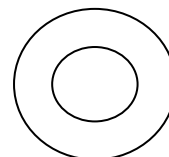
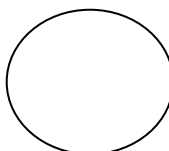
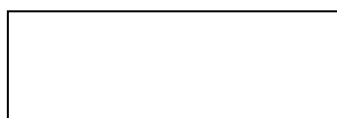

Рис.2.2. Матеріал для діагностики зорової пам'яті

Інструкція: учням пропонується розглянути та запам'ятати фігури протягом 30 секунд. Відтворити їх у будь-якому порядку після сигналу.

Рівень розвитку зорової пам'яті визначається за 9-бальною шкалою.

Якщо під час виконання завдання учень правильно відтворює фігуру, відповідь оцінюється в 1 бал.

1-3 бали – низький рівень.

4-7 балів – середній рівень.

8-9 балів – високий рівень.

Завдання 3.

Ціль: перевірити рівень сформованості мислення молодших школярів.

Зміст завдання:

Ряди слів:

1. Метр, дециметр, кілограм, сантиметр, кілометр.
2. Трикутник, відрізок, довжина, квадрат, коло.
3. Цукор, сіль, мука, вода, чашка.
4. Дощ, град, лід, вітер, сніг.
5. Плащ, костюм, сукня, туфлі, пальта.
6. Сонце, свічка, зірка, річка, лампа.
7. Хвилина, секунда, година, день, ранок.
8. Капуста, помідор, морква, цибуля, яблуко.
9. Додавання, множення, розподіл, доданок, віднімання.

10. Коло, квадрат, трикутник, трапеція, прямокутник.

Інструкція: учням пропонується закреслити зайве слово у кожному ряду.

Рівень розвитку мислення визначається за 10-бальною шкалою:

Якщо під час виконання завдання респондент у кожному ряду правильно закреслює зайве слово, його відповіді оцінюються в 1 бал.

1-4 бали – низький рівень.

5-7 балів – середній рівень.

8-10 балів – високий рівень.

Завдання 4.

Мета: перевірити рівень сформованості сприйняття молодших школярів.

Зміст завдання: Наведено ряди слів, малюнків, чисел (рис.2.3.).

Інструкція: учням пропонується запам'ятати якнайбільше малюнків, слів, чисел, протягом однієї хвилини, після сигналу записати, що встигли запам'ятати.

СЛОН		БАК		ЛИТКА
	431		526	644
КАЛИНА		721		325
128		819		658
ПАРК		РУКА		НОГИ
	893	СТО		537

Рис. 2.3. Матеріал для діагностики сприйняття

Рівень розвитку сприйняття визначається за 10-бальною шкалою:

Якщо під час виконання завдання учень правильно вказує число, слово чи малюнок, відповідь оцінюється в 1 бал.

1-5 балів – низький рівень.

6-9 балів – середній рівень.

10 і від балів – високий рівень.

Отримані результати діагностичних заходів наведено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

**Розподіл учнів, за рівнями розвитку когнітивних здібностей
(у відсотках)**

Методика	Пам'ять			Мислення			Сприйняття		
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
Показник рівня									
Група респондентів	32%	62%	4%	30%	65%	5%	25%	62%	13%

Показники рівня: Н – низький, С – середній, В – високий

Рівень розвитку когнітивних здібностей учнів з особливими освітніми потребами, що навчаються в початковій школі подано на рис. 2.4.

Рис.2.4. Кількісний показник рівня розвитку когнітивних здібностей учнів з особливими освітніми потребами

Отже, діагностична робота показала, що в початкових класах більшість дітей перебувають на середньому (11 осіб) та низькому (7 осіб) рівнях розвитку когнітивних здібностей. Значна частина класу при виконанні завдань потребує допомоги вчителя, а деякі школярі з ООП не можуть впоратися із запропонованими завданнями.

Дані, які ми отримали на констатуючому етапі, дозволили визначити сферу знань і види діяльності, в яких учні початкової школи можуть бути успішні, і види діяльності, в яких можуть відчувати труднощі. Даний етап роботи допоміг визначити можливі причини навчальних труднощів молодших школярів під час навчання. Отримані результати діагностичних заходів треба розглядати не тільки як констатацію початкового рівня розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами, але і як дані, необхідні для подальшого розвитку когнітивних здібностей в процесі навчання в початковій школі.

Переходячи до наступного етапу роботи, необхідно врахувати результати проведених досліджень і обґрунтувати методику роботи щодо покращення рівня розвитку когнітивних здібностей.

2.3. Обґрунтування методики розвитку когнітивних здібностей учнів з особливими освітніми потребами

На основі аналізу науковців, як ми зазначали у параграфі 2.1, більшість з них визначення поняття «когнітивні здібності» розглядають як сукупність усіх пізнавальних процесів людини, де центральне місце в цій сукупності займає мислення. У зв'язку з цим зазначимо, що у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами переважає наочно-образне мислення, тому важливо в процесі навчання в початковій школі робити акцент на використання наочності та на розвиток візуального мислення в цілому. Звідси випливає, що наочність має бути не допоміжним засобом навчання, а повноцінним. Наочність повинна виступати засобом розвитку когнітивних здібностей. Адже це дидактичний принцип, використання якого в процесі навчання зумовлює створення конкретних образів, які краще сприймаються [37].

Розвиток когнітивних здібностей в учнів з ООП – особливо важлива для розв'язання проблема у процесі навчання. Вирішити цю проблему можна організовуючи процес навчання в початковій школі на основі візуальних методів навчання, формуючи знання, вміння та навички. При використанні

таких методів на уроках максимально використовуються потенційні можливості візуального мислення. «Візуальне мислення – це людська діяльність, результатом якої є нові образи, нові візуальні форми, що несуть певне смислове навантаження і роблять знання видимим» [20, с. 207].

Центром у використанні візуальних методів є широке та цілеспрямоване застосування пізнавальної функції наочності. Відповідно, головне призначення візуального навчального середовища – це використання в процесі навчання візуального мислення. На уроках в інклюзивних класах початкової школи повинні бути різні наочні засоби, які впливають на активну роботу органів зору.

У процесі використання таких методів технологія освіти базується на поєднанні абстрактного, логічного змісту навчального матеріалу та візуально-інтуїтивних методів навчання [28, с. 13].

В. Далінгер [8] сформулював положення, що розкривають ідею використання візуальних методик у процесі вивчення математики у закладах освіти:

1. Математичні поняття, що містить в собі наочність, виражаються в різних формах для сприйняття - сукупність зорових образів. Візуальне мислення забезпечує володіння цими знаннями.

2. Головна властивість візуальної інформації – якщо вона організована природно, вона впливає на різні сторони мислення, як на абстракцію, так і логіку. Призначення цієї властивості – зробити видимим значення понять, що утворюють важливу інформацію.

Також ним були сформульовані правила використання навчальної наочності:

1. Поняття, наведені наочно, учні запам'ятовують краще, порівняно з поняттями, які представлені словесно.

2. Навчання має бути побудовано конкретними образами, а не абстрактними поняттями.

3. Засіб навчання та розвитку когнітивних здібностей у процесі навчання – це наочність.

4. Наочність у процесі навчання має бути використана як джерело самостійних знань.

5. Наочність у процесі навчання повинна використовуватися і розглядатися за певними цілями і за планом.

6. Візуалізовані навчальні матеріали можуть надаватися тим, хто навчається для самостійного створення.

7. Можливості використання навчальної наочності розширюватимуться під час використання комп'ютерної підтримки процесу.

8. Необхідно продумувати дозування застосування наочності та методів її використання під час уроків [8].

Отже, наочність має важливе значення у розвитку візуального мислення дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі.

Враховуючи правила використання наочності в процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами варто спиратися на різноманітні нескладні словесно-графічні систематизатори. Вони мають просторову побудову, де ретельно вибудована структура інформації, що вивчається учнями. Існує декілька видів словесно-графічних систематизаторів: таблиці, матриці, опорні конспекти, карти понять, блок-схеми, інтелект-карти, діаграми, графіки тощо. Такі систематизатори допускають у процесі навчання використання школярами просторових образів, які допомагають в осмисленні представленої в тексті інформації. Вони будуються послідовно. Наприклад, продемонструємо побудову карти понять у процесі навчання. Нагорі, посередині аркуша пишемо ключове поняття, від нього креслимо стрілки, які позначають зв'язки між основним поняттям та поняттями, що розкривають його суть. Використання карти понять у процесі навчання можливо у кількох варіантах:

1. Готова карта понять представляється учням наприкінці вивчення теми. Карта в даному випадку служить опорою, за якою учні відповідають на питання вчителя, систематизуючи знання на тему.

2. Неповна карта понять пропонується тим, хто навчається для її добудови за допомогою запропонованого списку понять.

3. Карта понять може бути побудована учнями самостійно за допомогою запропонованого педагогом переліку вивчених понять.

4. Карта понять будується самостійно учнями, на її побудови пропонується ключове поняття. Даний варіант є найскладнішим для учнів.

Побудова карти понять може бути тривалим процесом. Початок побудови цієї карти може розпочатися у першому класі та продовжитися протягом навчання у початковій школі. У даному випадку до побудованої карти п учні багаторазово повертаються для її уточнення та розширення для кращого сприйняття та засвоєння матеріалу.

Застосування словесно-графічних систематизаторів в освітньому процесі демонструє глибину засвоєння понять учнями, сформовані вміння у встановленні різноманітних видів зв'язків між поняттями, що досліджувалися. Якщо школяр будує мапу понять самостійно, можна простежити процес формування і розвитку його власної системи знань і здійснювати контроль її відповідності об'єктивним особливостям, зв'язкам і закономірностям світу, що оточує [9].

Для покращення сприйняття учнями матеріалу О. Князева [17] пропонує використовувати візуалізоване завдання. Головне його призначення – процес формування візуального образу (стандарту).

Етапи формування стандартного образу:

- введення терміну;
- інтерпретація символу;
- загальні та окремі випадки дії в конкретних ситуаціях;
- приклади змістовного виразу досліджуваного поняття.

Головним призначенням візуалізованих завдань є процес формування в учнів вміння «вдумуватися в слово» і «вдивлятися в образ».

Візуалізовані завдання можуть бути такими:

1. Завдання «Погляньте і знайдіть». Дані в цих завданнях представлені на малюнках і немає розгорнутого тексту. Орієнтир і підказку в завданнях містять малюнок і питання.

2. Завдання «Серія». У них є спеціальні формули, тексти, малюнки, що послідовно описують конкретне поняття, що ілюструють його елементи, властивості та зв'язки. Питання завдання побудовані від простого до складного.

3. Завдання «Тренажер» – вид завдань, вирішуючи які учні відновлюють або закріплюють певну навичку. Процес вирішення завдання спрямовано на відпрацювання властивостей, операцій будь-якого конкретного поняття.

4. Завдання «Правильна відповідь». У цих завдань немає питання, завдання формулюється вказівкою: «обчисліть», «вказіть пропущену літеру», «вирішіть і знайдіть відповідь», «завершіть висловлювання» тощо.

5. Завдання «Тест». Це коротке завдання, у якого може бути кілька відповідей і варіантів рішення.

6. Завдання «Погляньте та визначте» – основа завдань– це образ будь-якого об'єкта. Є набір спеціальних вказівок. Запитання побудовані так, що кожне попереднє питання містить додаткову інформацію для наступного.

7. Завдання «Доведіть, дивлячись на малюнок, що...» – розв'язання таких завдань вимагає від тих, хто навчається, доказу затвердження або виведення формули. Підказки у завданнях містяться у малюнку чи формулі (додаток А, Б).

Візуалізовані завдання сприяють реалізації візуального переходу, демонструють зв'язок тексту, малюнка та формули (рис. 2.5).

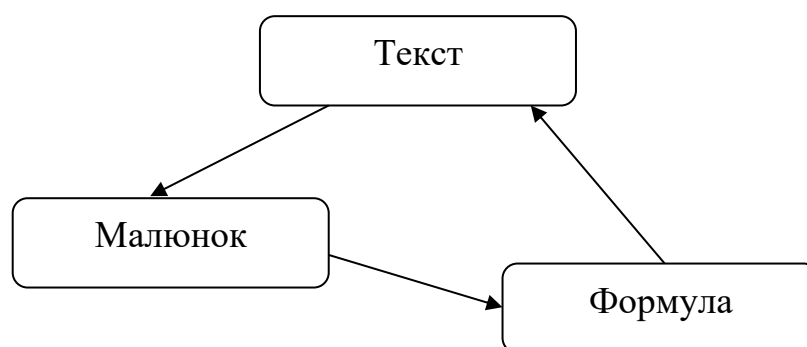

Рис. 2.5. Сутність візуального переходу

Отже, у розвитку когнітивних здібностей дітей з ООП у молодшому шкільному віці під час уроків важливо використовувати візуальні методи, де активно застосовується пізнавальна функція наочності. Серед таких методів є

словесно-графічні систематизатори та візуалізовані завдання, що забезпечують візуальний перехід, заснований на зв'язку тексту, малюнка та формули.

2.4. Оцінка рівня навченості школярів під час оптимізації інклюзивного освітнього процесу в умовах Нової української школи

В інклюзивному освітньому процесі невід'ємними елементами, без яких неможлива ретельна взаємодія між учителем та учнем є контроль, перевірка, оцінка результатів навчання. Якщо контроль та перевірка структуровані грамотно, то вони допоможуть учителю вирішити певні завдання:

- окреслити стан реалізації завдань навчання, визначати особливості виховання та розвитку, що містяться в індивідуальних навчальних програмах;
- вчасно виявляти неуспішність учнів;
- використовувати механізм повторення та систематизації інформації;
- встановлювати рівень готовності учня до засвоєння нового матеріалу;
- формувати уміння зосереджено та відповідально виконувати роботу, застосовувати прийоми самоперевірки та самоконтролю;
- заохочувати відповідальність школярів;
- стежити за розвитком пізнавальної активності, емоційної й вольової сфери, комунікативної діяльності;
- сприяти динаміці розвитку соціальних умінь.

У педагогіці терміни «контроль» та «перевірка» часто вживаються як синонімічні. У науково-методичній літературі термін «перевірка» використовується більш вузкому значенні як методичний прийом, що пов'язаний з оцінкою результатів того чи іншого завдання. Для перевірки властиві навчальні функції, а контроль спрямований на виявлення рівня засвоєння учнями вже вивченого матеріалу.

Серед функцій контролю виділяють такі:

Діагностична – спрямована на визначення рівня знань учня, виявлення рівня його готовності до засвоєння нового матеріалу. Дає можливість учителю самому планувати та викладати навчальний матеріал, своєчасно надавати

необхідну індивідуальну допомогу; запобігати можливим труднощам, змінювати навчальні завдання відповідно до індивідуального навчального плану школяра.

Навчальна функція сприяє покращенню вивчення нового матеріалу. А також спонукає до його засвоєння, відтворення, застосування, уточнення та поглиблення систематизації та вдосконалення навичок та умінь.

Діагностико-коригувальна – спрямована на з'ясування труднощів, що виникають у окремого учня під час навчання, виявлення прогалин у знаннях та вміннях, надає можливість щодо внесення коректив у діяльність школяра та вчителя, спрямована на усунення прогалин у розвитку.

Стимулювально-мотиваційна – зумовлена розвивати намагання учнів покращувати свої результати, формує позитивну мотивацію до вчення.

Розвивально-виховна – формує вміння самостійно і ретельно працювати, сприяє розвитку працьовитості, активності, наполегливості, взаємодопомоги та інших важливих якостей особистості.

Реалізація контролю у процесі навчання в інклюзивному класі окреслюється такими принципами:

1) систематичність, яка спрямована на здійснення контролю протягом усіх етапів навчання;

2) усебічність визначає в учнів результативність корекції навчальної й пізнавальної діяльності, рівень оволодіння знаннями, вміннями та навичками відповідно до поставлених навчальних цілей;

3) диференційованість та індивідуалізація, зумовлені багатогранністю проявів порушення пізнавальної діяльності учнів з особливими освітніми потребами.

Отже, під час оптимізації освітнього інклюзивного процесу в умовах Нової української школи педагогам варто враховувати завдання, функції і принципи оцінювання навчальних досягнень школярів з особливими освітніми потребами.

У сфері інклюзивної освіти процес оцінювання є необхідним. Батьки, вчителі, фахівці та консультанти покладаються на різнобічні оцінки, щоб визначити сильні та слабкі сторони учня та його успіхи. Оцінки часто включають різні тести, як стандартизовані, так і засновані на критеріях, але тестування – не єдиний спосіб, яким варто вимірювати когнітивні здібності учнів. Оцінки можуть містити різні параметри: від простих спостережень, які вчитель або асистент вчителя записує, поки учень працює над завданням, до складних багатоетапних процедур, таких як група вчителів, що збирає велике портфоліо робіт учня. Крім того, існують оцінки, які вимагаються окремими школами, які допомагають педагогам визначити, чи має учень право на спеціальну освіту, і, якщо так, то типи та періодичність послуг, які найкраще сприятимуть успіху учня.

Загальні оцінки у межах інклюзивної освіти як правило містять: індивідуальні тести інтелекту; групові тести інтелекту та успішності; оцінка навичок; історія розвитку та соціальна історія; записи спостережень.

Наразі щодо оцінки навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами існує безліч підходів вчених. Серед основних є такі: аналіз навчальної програми, зразки робіт, тестування, інтерв'ю, спостереження, оцінка з урахуванням курикулума.

Мета аналізу навчальної програми полягає в тому, щоб визначити той обсяг знань, який повинні опанувати учнів з особливими освітніми потребами. У навчальному плані учнів мають бути включені навчальні, корекційні, розвивальні, і виховні цілі, що визначаються виходячи з проведення аналізів навчальних програм закладів загальної середньої освіти з інклюзивними класами. Звичайно при цьому необхідно враховувати те, що існують діти з різними порушеннями мови, учні, які мають низький інтелект, із затримкою психічного розвитку та ін.

Рівень знань, умінь і навичок (навчальні досягнення), якими учні опановують у процесі вивчення конкретного предмета, повинні бути спрощені та спрямовані учасників освітнього процесу з особливими освітніми потребами.

Крім цього, навчальні програми таких шкіл мають містити корекційно-розвивальні завдання, що охоплюють процеси пізнання (мислення, сприйняття, пам'ять), а також мовленнєвий та емоційно-вольовий сфери діяльності учнів [19].

Про сформованість предметних, загальнопредметних когнітивних здібностей можуть дати уявлення зразки робіт учнів. При їх аналізі необхідно диференціювати специфічні помилки, які допускаються учнями, що характеризуються затримкою психічного розвитку, та учнями зі зниженим інтелектуальним розвитком, тобто учні, які дуже важко засвоюють і застосовують правила граматики, уміння та навички застосування формул у математиці тощо.

Інтерв'ю та спостереження використовуються для оцінки особливостей діяльності учнів на уроці.

Інтерв'ю використовується для виявлення інтересів учнів, що дозволяє визначити цілі індивідуального навчального плану школярів з особливими освітніми потребами. При складанні інтерв'ю обов'язково треба визначити мету, потім те, що буде основою самого інтерв'ю. Висловлювання співрозмовника повинні ініціювати та спрямовувати учня.

Спостереження ґрунтується на виявленні тривалості виконання учнями конкретної задачі, визначенні факторів, що викликають зниження темпу робіт, а також значення рівня активності учнів на уроці. Варто зазначити і те, що, перевіряючи знання учнів, обов'язково треба враховувати результати спостереження щодо поведінки учнів з особливими освітніми потребами.

Тестування. Для визначення знань, умінь та навичок учнів застосовують тести (формальні та неформальні методи оцінки). Наприклад, формальні тести застосовують у тих випадках, коли порівнюють учнів із нормокласом з урахуванням вікової групи. Неформальні тести використовуються для визначення знань, умінь і навичок дітей, які навчаються конкретному предмету без урахування вікової норми.

Тести, спрямовані на критерії, проводять разом із тестами, спрямованими на норму. А саме, проводять аналіз та порівнюють успішність учнів, виявлену при тестуванні, по відношенню до певного рівня навчальних досягнень, що досягається учням відповідно до цілей, прописаних у навчальній програмі.

Щоб оцінювання було ефективним, треба визначати очікувані результати навчання; використовувати різні підходи у навчанні учнів, застосовувати методики різного характеру; проаналізувати, чи підходить та чи інша методика у процесі вивчення матеріалу; розглянути сильні та слабкі сторони; встановити критерії успіху учнів; давати можливість учням висловлювати свою думку; підкреслювати позитивну динаміку процесу навчання та водночас акцентувати увагу і на недоліках учнів і потім працювати з ними. Таким чином відбувається комплексне оцінювання навчальних досягнень учнів з ООП.

Інклюзивна освіта створює учням реальну пізнавальним можливостям загальноосвітню підготовку, а також корекційну допомогу та підтримку під час навчання. Досягнення цих завдань можливий на основі реалізації компонентів навчального плану та програм закладу загальної середньої освіти. Разом з цим, важливим є оцінювання школярів, що дозволить не лише виявити якість процесу навчання, а й удосконалювати шляхи та методи навчання, а також надати оцінку очікуваним результатам навчання.

У дослідженні ми будемо керуватися такими критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються у початковій школі (таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3.

Критерії оцінювання навчальних досягнень молодших школярів з особливими освітніми потребами

Рівні навчальних досягнень	Показники	Бали	Критерії оцінювання
Низький	Мислення Сприйняття Пам'ять	1-5	Учень виділяє (називає) об'єкт вивчення та деякі його елементи. Розуміє звернення до нього. Потребує посиленої допомоги вчителя.

			<p>Учень поділяє об'єкт навчання, має нечіткі уявлення про нього, виокремлює його несуттєві елементи. Виявляє здатність елементарно висловлювати думку з деякою допомогою вчителя. Учень фрагментарно відображає незначну частину навчального матеріалу. За допомогою вчителя виконує елементарні завдання.</p> <p>Учень за допомогою вчителя фрагментарно відображає основний навчальний матеріал, виконує за зразком певну операцію, дію, виправляє помилки. Учень фрагментарно відображає навчальний матеріал. Правильно виконує завдання за допомогою вчителя, контролює власні дії, вимагаючи стимулювання з боку вчителя.</p>
Середній	Мислення Сприйняття Пам'ять	6-10	<p>Учень відтворює основний навчальний матеріал, здатний виконувати завдання за зразком. За допомогою вчителя застосовує знання у добре знайомих ситуаціях. Частково контролює власні дії. Учень правильно відтворює навчальний матеріал, але його відповідь не повна, знання недостатньо осмислені. Застосовує під керівництвом вчителя знання у знайомих ситуаціях. Контролює власні дії згідно інструкції.</p> <p>Учень розуміє навчальний матеріал, дає правильну відповідь. Застосовує знання у знайомих умовах. Контролює власні дії згідно інструкції. Робить висновки за допомогою вчителя.</p> <p>Учень розуміє навчальний матеріал, дає правильну повну відповідь за змістом, здатний виконувати завдання, робити правильні висновки за допомогою вчителя. Застосовує знання у стандартних ситуаціях. Вміє контролювати дії.</p> <p>Учень уміє узагальнювати інформацію під керівництвом вчителя, контролювати свою діяльність, виправляти помилки. Правильно та самостійно виконує завдання за зразком.</p>

Високий	Мислення Сприйняття Пам'ять	11-12	Учень має достатні знання у рамках навчальної програми, застосовує їх у стандартних умовах. Контролює свою діяльність, виправляє помилки. Знаходить необхідну інформацію у підручнику та користується нею. Самостійно здійснює основні види навчальної діяльності. Учень має міцні знання у межах вимог навчальної програми, виконує їх у стандартних та аналогічних ситуаціях. Вміє знаходити необхідну інформацію у підручниках, користуватись іншими доступними джерелами інформації. Здатний самостійно здійснювати всі види навчальної діяльності.
---------	-----------------------------------	-------	---

Таким чином, оцінка навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами має бути однією із складових навчального процесу, що забезпечує засвоєння знань, умінь та навичок з предметів шкільних курсів, а також психологічну готовність до навчання у школі.

Оцінка навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами одна із найважливіших складових цілісного педагогічного процесу. Завдяки оцінці відбувається зворотний зв'язок із учнями, що вкрай важливий для добору методів і засобів навчання.

Тож, освіта в умовах оптимізованого інклюзивного середовища буде вважатися якісною, якщо її результати будуть відповідати цілям, орієнтованим на потенційний розвиток учня загалом та його когнітивних здібностей зокрема.

Висновки до другого розділу

У цьому розділі ми розглянули теоретичні засади розвитку когнітивних здібностей у молодших школярів з особливими освітніми потребами, а саме: здійснили аналіз проблеми визначення та класифікації когнітивних здібностей, виявили особливості їх прояву в молодшому шкільному віці.

Проаналізували різні підходи до визначення когнітивних здібностей у роботах, окреслили те, що когнітивні здібності розглядаються як індивідуальні

й психологічні особливості процесів відчуття, сприйняття, мислення, пам'яті, уваги, що відрізняють людину від іншої і виявляються в успішності пізнання навколишнього світу.

Виділили особливості розвитку когнітивних здібностей у дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами: переважання наочно-подібного мислення, сприйняття, засноване на емоціях, наочно-подібна пам'ять, концентрація уваги на яскравому матеріалі.

Проаналізувавши психічні особливості інклюзивних дітей молодшого шкільного віку, дійшли висновку, що навчання має бути побудовано з урахуванням візуального підходу, основний зміст якого полягає в широкому та цілеспрямованому використанні наочності, переносу акценту з ілюстративного аспекту на пізнавальний. Основною умовою розвитку когнітивних здібностей є добір спеціальних завдань під час уроків. Даними завданнями є візуалізовані завдання, спрямовані на розвиток пам'яті, уваги, мислення, сприйняття в процесі навчання в початковій школі.

Провівши аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, обґрунтували методику розвитку когнітивних здібностей у молодшому шкільному віці, що базується на використанні візуалізованих завдань для покращення мислення, сприйняття, пам'яті.

Також нами окреслено важливість здійснення оцінки навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами, бо вона одна із найважливіших складових цілісного педагогічного процесу. Завдяки оцінці відбувається зворотний зв'язок із учнями, що вкрай важливий для добору методів і засобів навчання. Визначено критерії і рівні розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з ООП.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

3.1. Організація та етапи дослідження

Емпірична база дослідження: Херсонський навчально-виховний комплекс «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів» №33 Херсонської міської ради.

Вибірка дослідження – 20 учнів початкової школи, з них дівчат 12, хлопчиків 8.

Дослідження проводилося в період з 2023 р. по 2024 р. та здійснювалося у три етапи:

Перший етап (січень – березень 2023) – теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури щодо проблеми дослідження.

Другий етап (квітень – вересень 2023) – формулювання проблеми та гіпотези дослідження, визначення його теоретичних основ, цілей та завдань; уточнення об'єкта та предмета дослідження; розробка експериментальних планів; підбір діагностичного інструментарію для експериментального вивчення; проведення констатувального експерименту.

Третій етап (жовтень 2023 – вересень 2024) – розробка та реалізація формульованого експерименту з розвитку когнітивних здібностей дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються у початковій школі; обробка результатів формульованого експерименту; проведення контрольного зрізу рівня розвитку когнітивних здібностей; формулювання висновків та загальних висновків дослідження.

На першому етапі теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з теми нашого дослідження надав можливість констатувати, що процеси оптимізації розглядалися у різних освітніх напрямках. А під оптимізацією навчально-виховного процесу закладів освіти науковці розуміють вибір таких

методик, які б забезпечували досягнення найкращих результатів за мінімальний час і за мінімальних витратах сил педагогів та здобувачів освіти.

У межах цього етапу було окреслено, що серед психолого-педагогічних підходів проведення навчання дітей в інклюзивному освітньому середовищі теоретики і практики виділяють багатоманітність способів подання навчального матеріалу. Учні мають різні можливості для демонстрації набутих знань, умінь та навичок. А у процесі оцінювання, разом з традиційними методами застосовуються неусталені методи і прийоми.

Також визначено, що для організації сучасного уроку в інклюзивному класі варто використовувати низку методичних підходів, що передбачають позицію учня як активного учасника уроку. Тому закономірно, для цього перевага надається інтерактивним формам роботи, з використанням цифрових технологій для виконання різноманітних творчих завдань.

На другому етапі разом з перерахованими вище аспектами здійснювався констатувальний експеримент, де під час дослідно-пошукової роботи були проведені діагностичні заходи, результати яких показали необхідність проведення цілеспрямованої роботи з розвитку когнітивних здібностей у інклюзивних дітей молодшого шкільного віку на уроках за допомогою реалізації методики розвитку когнітивних здібностей.

Третій етап дослідження передбачав виконання таких завдань формуального експерименту: створення в інклюзивному навчальному процесі умов, що забезпечують розвиток когнітивних здібностей молодших школярів з ООП; апробація методики розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами з урахуванням використання комплексу візуалізованих завдань; поточний контроль ходу та результатів дослідної роботи з розвитку когнітивних здібностей в учнів початкової школи; зіставлення результатів, отриманих на констатувальному і формуальному етапах дослідження.

3.2. Реалізація методики розвитку когнітивних здібностей учнів з особливими освітніми потребами

У підрозділі 2.3 нами розкрито методику розвитку когнітивних здібностей дітей з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку, де ми спиралися на візуальні методи навчання, що є ефективними, зважаючи на особливості сприйняття, переробки і засвоєння інформації наданої у процесі навчання таких дітей.

Візуальні методи формують в учнів уміння переходити до зорових образів, використовуючи пізнавальну наочність, що позитивно впливає на навчальні досягнення учнів з ООП. На уроках, побудованих з використанням візуалізації матеріалу, відбувається перенесення акценту з ілюстративної функції на пізнавальну, що веде до забезпечення розвивальної функції навчання. Особливістю застосування наочності в початковій школі є спонтанний і некерований процес, побудований на методі спроб і помилок. Педагог під час уроків включає у процес навчання спеціальну роботу з широким і цілеспрямованим використанням візуальних методів, що спрямована на розвиток когнітивних здібностей [13].

Окреслена нами методика навчання ґрунтується на розвитку когнітивних здібностей учнів з ООП і передбачає, що під час неї буде створено візуальне навчальне середовище – сукупність умов у процесі вивчення предметів, де акцент ставиться на візуалізацію. За допомогою використання візуалізації на уроках в початковій школі інклюзивні діти засвоюють поняття, з опорою на візуальне сприйняття, зіставляють слово і образ, інтерпретують визначення поняття, представляють його за допомогою образу, поєднують кілька фактів в один візуальний образ, виявляють підказку до вирішення завдань.

При побудові процесу навчання у початковій школі ми враховували правила використання наочності у матеріалі, що вивчається, а саме:

1. Поняття, наведені наочно, учні запам'ятовують краще, порівняно з поняттями, що представлені словесно.

2. Навчання має бути пов'язане з конкретними образами, а не абстрактними поняттями.

3. Засіб навчання та розвитку когнітивних здібностей у процесі навчання – це наочність.

4. Наочність у процесі навчання має бути використана як джерело самостійних знань.

5. Наочність у процесі навчання повинна використовуватися і розглядатися з метою і за планом.

6. Надавати можливість учням самим створювати візуальні матеріали для навчання.

7. Використовувати у процесі навчання цифрові технології.

8. Застосовувати наочність під час уроків з дітьми з особливими освітніми потребами у початковій школі дозовано [17].

Отже, зважаючи на те, що основою розвитку когнітивних здібностей учнів є мислення, сприйняття, пам'ять, про що ми зазначали у попередньому розділі, а також те, що ефективним способом отримання і засвоєння навчального матеріалу є візуальний канал, то нами була апробована методика з використанням візуальних методів навчання. Також ми спиралися на результати констатувального експерименту, який підтвердив окреслений вище факт.

Апробована методика розвитку когнітивних здібностей учнів з особливими освітніми потребами спирається на використання візуалізованих завдань на уроках у початковій школі. Їх призначення полягає у створенні візуального образу, який сприяє вирішенню певного завдання. Вирішуючи завдання, учень встановлює зв'язок між малюнком, текстом і формулою, використовує різні мови пред'явлення інформації. Головний плюс візуалізованих завдань – умова завдання формулюється короткою фразою, думка висловлюється простою пропозицією, дані даються у вигляді прямих вказівок з дотриманням послідовності. Ця умова задовольняє індивідуальні можливості учнів початкової школи з ООП.

Візуалізовані завдання розбиті на сім блоків, які ми описали у параграфі 2.3. Кожен блок відповідає за розвиток певних компонентів когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1.

Відповідність візуалізованих завдань та компонентів когнітивних здібностей

Вид візуалізованого завдання	Компонент когнітивних здібностей
1. «Погляньте і знайдіть»	Сприйняття, увага
2. «Серія»	Мислення, сприйняття
3. «Тренажер»	Пам'ять
4. «Правильна відповідь»	Мислення
5. «Тест»	Увага, мислення
6. «Погляньте та визначте»	Мислення, сприйняття
7. «Доведіть, дивлячись на малюнок, що...»	Мислення, сприйняття

Охарактеризуємо роботу, спрямовану на розвиток когнітивних здібностей молодших школярів з ООП під час уроків у початковій школі з допомогою візуалізованих завдань.

1. Завдання «Погляньте і знайдіть» дозволяє розвинути увагу та сприйняття молодших школярів. Вирішення цих завдань сприяє утворенню в учнів навички пошуку, розпізнаванню образу якого-небудь поняття, перетворення поняття з метою отримання відповіді, формуванню вміння «вдуматися в слово» і «вдивлятися в образ». Завдання цього виду можна використовувати на уроках у початковій школі, на етапі вивчення нового матеріалу, на етапі повторення раніше вивченого матеріалу, як домашнього завдання, як завдання на самостійне рішення.

2. Завдання «Серія» дозволяє розвивати мислення і сприйняття в учнів з ООП у процесі навчання. Головне його призначення – це робота над конкретним поняттям, правилом. Вирішення завдання цього виду дозволяє

молодшому школяреві узагальнювати, проводити паралелі та сформулювати підхід до їх розв'язання. Завдання виду «Серія» можна використовувати на різних етапах процесу навчання в початковій школі: під час ведення поняття, відпрацювання навички оперування поняттями, відновлення прогалін у матеріалі.

3. Завдання «Тренажер» розвиває в учнів з особливими освітніми потребами пам'ять під час навчання. Головне призначення цього виду завдань – це відновлення та закріплення певних навичок учнів. Такі завдання бажано виконувати усно, для зосередження на якомусь образі або дії в процесі розв'язання. «Тренажер» варто використовувати, якщо в інклюзивних молодших школярів відбувається проблема в засвоєнні поточного матеріалу або проблема у формуванні нового алгоритму, через прогалини у знаннях.

4. Завдання «Правильна відповідь» дає можливість розвивати мислення інклюзивних учнів під час уроків у початковій школі. Головним призначенням є зіставлення образу, тексту чи формули з можливими відповідями. Завдання цього виду можна використовувати, під час перевірки знань учнів: застосування правил, читання формул.

5. Завдання «Тест» сприяє розвитку у дітей з ООП мислення, сприйняття у процесі навчання. Головне призначення цього виду завдань – це зворотний зв'язок між учителем та учнем. Учитель аналізуючи відповіді учнів може здійснити контроль і констатацію успіхів у розумінні вивченого матеріалу. Завдання виду «Тест» розраховані на використання на уроках поточного контролю на різних етапах уроку: на початку уроку, у процесі пояснення нового матеріалу, як домашнє завдання.

6. Завдання «Погляньте та визначте» дозволяє розвивати в учнів з особливими освітніми потребами увагу, мислення у процесі навчання. Особливість цих завдань – порядок питань, дій, при якому попереднє питання (дія), містить додаткову інформацію для наступного питання (дії). Завдання виду «Подивіться та визначте» можна використовувати як диференційоване – учні з високим рівнем розвитку виконують завдання усно, учні з низьким

рівнем виконують письмово, при необхідності виконують додаткові малюнки, записи.

7. Завдання «Доведіть, дивлячись на малюнок, що...» дозволяють розвивати в учнів, які навчаються в інклюзивних класах початкової школи мислення, сприйняття. Головне призначення цього виду завдань – доведення формули, судження чи алгоритму. Завдання цього виду доречно використовувати на таких етапах процесу навчання в початковій школі, як: відпрацювання навички оперування поняттям, у відновлення прогалів у матеріалі.

Цей комплекс візуалізованих завдань був застосований з урахуванням окреслених раніше оптимізованих умов, психічних особливостей молодших школярів з особливими освітніми потребами, спитався на створення візуального середовища на уроках, обліку індивідуальних особливостей дітей молодшого шкільного віку. Ці завдання були спрямовані на розвиток сприйняття, уваги, пам'яті та мислення.

Підсумовуючи, зазначимо, що на уроках важливо особливу увагу приділяти розвитку когнітивних здібностей молодших школярів. Допомогти цьому може систематичне і послідовне використання елементів наочності під час навчання. А знання школярів необхідно збагачувати новою та цікавою інформацією, яка буде викликати у них позитивні емоції та інтерес до досліджуваного матеріалу і до предмета.

3.3. Аналіз результатів дослідження

Після завершення формувального етапу дослідної роботи було проведено контрольний зріз рівня розвитку когнітивних здібностей учнів з ООП.

Метою цієї діагностичної роботи є визначення динаміки розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами в умовах оптимізації навчального процесу закладу загальної середньої освіти.

Завдання:

- Провести діагностичні заходи.

– Використовувати результати діагностичних заходів для констатації ефективності виконаної роботи.

Аналіз ефективності виконаної роботи з розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з ООП здійснювалося за тими самими показниками як і на констатувальному етапі – це мислення, сприйняття, пам'ять.

Для проведення кінцевої діагностики та виявлення ефективності розробленого комплексу візуалізованих завдань для розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами на уроках ми використовували раніше підібрані завдання.

Окреслені результати розподілу учнів, які мають різні рівні розвитку когнітивних здібностей наведені у (таблиця 3.2.).

Таблиця 3.2.

**Розподіл учнів, які мають різні рівні розвитку когнітивних здібностей
(у відсотках)**

Методика	Пам'ять			Мислення			Сприйняття		
	Н	С	В	Н	С	В	Н	С	В
Показник рівня									
Група респондентів	15%	59%	28%	14%	70%	16%	13%	60%	27%

Показники рівня: Н – низький, С – середній, В – високий

Діагностика рівня розвитку такого компоненту когнітивних здібностей як мислення молодших школярів з ООП, що перевірялися під час виконання візуалізованих завдань: 2. «Серія», 4. «Правильна відповідь», 5. «Тест», 6. «Погляньте та визначте», 7. «Доведіть, дивлячись на малюнок, що...» показала, що у більшості учнів не значно підвищився середній рівень (11 учнів). Такі школярі краще можуть узагальнювати матеріал, під керівництвом вчителя, контролювати свою діяльність, виправляти помилки. Правильно та самостійно виконувати завдання за зразком, проводити паралелі та формувати підхід до їх розв'язання. Також здатні застосовувати знання у стандартних ситуаціях.

Значно підвищився високий рівень у семи учнів. Вони здатні самостійно здійснює основні види навчальної діяльності: уміють застосовувати знання у стандартних та аналогічних ситуаціях; знаходити необхідну інформацію у підручниках, користуватись іншими доступними джерелами інформації, аналізувати її.

Низький рівень розвитку мислення мають два учні. Вони за допомогою вчителя фрагментарно відображають основний навчальний матеріал, виконують за зразком певну операцію, дію та виправляють помилки.

Після виконання візуалізованих завдань: 1. «Погляньте і знайдіть» 2. «Серія» 6. «Погляньте та визначте» 7. «Доведіть, дивлячись на малюнок, що...», що були спрямовані на покращення рівня розвитку сприйняття молодших школярів в інклюзивних класах маємо такі результати: середній рівень значно покращився (13 учнів). Такі школярі вдало відтворюють основний навчальний матеріал, здатні виконувати запропоновані завдання за зразком. За допомогою вчителя застосовують знання у добре знайомих ситуаціях. Вони правильно відтворюють навчальний матеріал, але їхня відповідь не повна, знання недостатньо осмислені.

Покращився високий рівень розвитку такого компоненту когнітивних здібностей в інклюзивних молодших школярів як сприйняття (5 учнів). Учні мають достатні знання у межах навчальної програми, адекватно її сприймають та застосовують у звичних умовах. Вміють сприймати конкретні поняття і оперувати ними.

На низькому рівні сприйняття знаходяться двоє учнів. Цей показник не змінився. Школярі фрагментарно сприймають навчальний матеріал. Правильно виконують завдання за допомогою вчителя, сприймають інформацію завдяки стимулюванню з боку вчителя.

Візуалізоване завдання «Тренажер» спрямоване на визначення рівня розвитку пам'яті у молодших школярів з ООП. Зазначимо, що низький рівень лишився без змін. Учні із середнім рівнем стало менше за рахунок збільшення кількості учнів високого рівня. Тож, в молодших школярів з особливими

освітніми потребами значно покращилася ситуація в засвоєнні поточного матеріалу, його словесному відтворенні та практичному використанні.

Кількісний показник рівня розвитку мислення, сприйняття, пам'яті молодших школярів з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої освіти подано на рисунку 3.1.

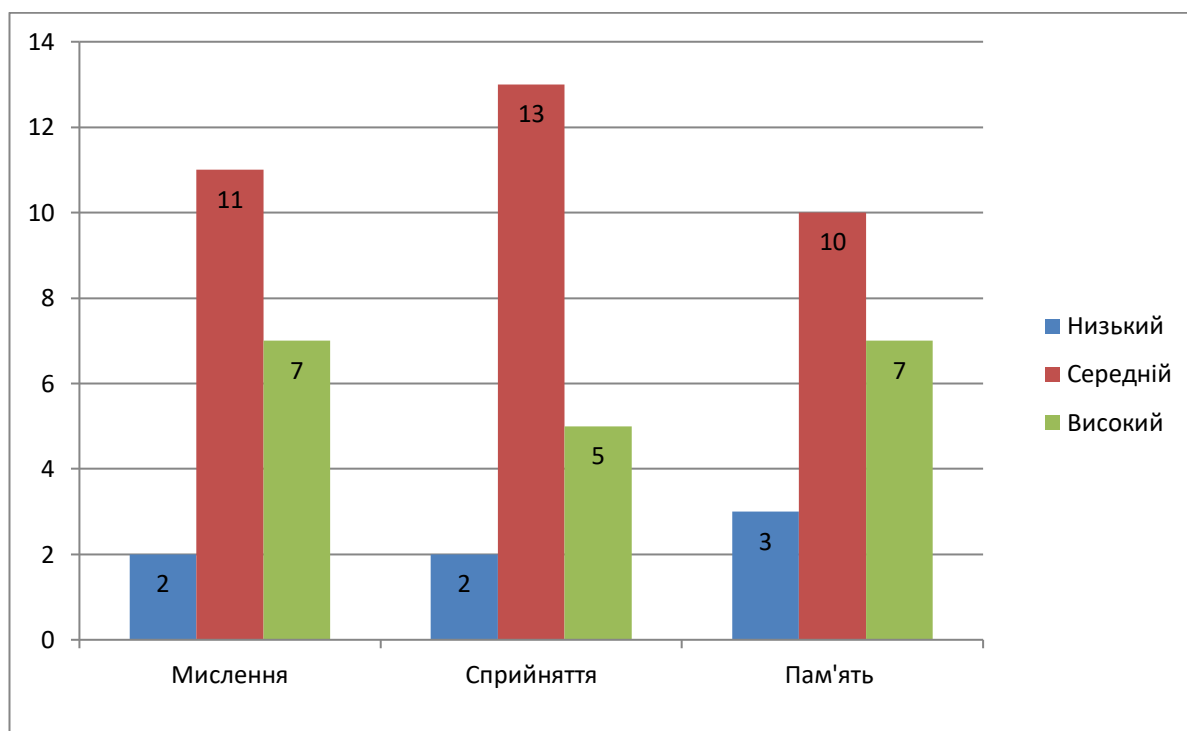

Рис.3.1. Кількісний показник рівня розвитку компонентів когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами

Отже, зазначимо, що на середньому рівні розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами суттєвих змін не відбулося порівняно з констатувальним етапом експерименту. Зміни наявні у зменшенні низького рівня та підвищенні високого рівня мислення, сприйняття, пам'яті учнів. Тож, на констатувальному етапі значна частина класу перебувала на низькому та середньому рівнях розвитку когнітивних здібностей, а після формуального експерименту – перебуває на середньому та високому (таблиця 3.3.).

Порівняльний аналіз результатів дослідження розвитку когнітивних здібностей у дітей з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку

Показники рівня	Констатувальний етап			Контрольний етап		
	Н	С	В	Н	С	В
Мислення	30%	65%	5%	14%	70%	16%
Сприйняття	25%	62%	13%	13%	60%	27%
Пам'ять	32%	62%	4%	15%	59%	28%

Динаміка розвитку рівня когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами представлена на рисунку 3.2.

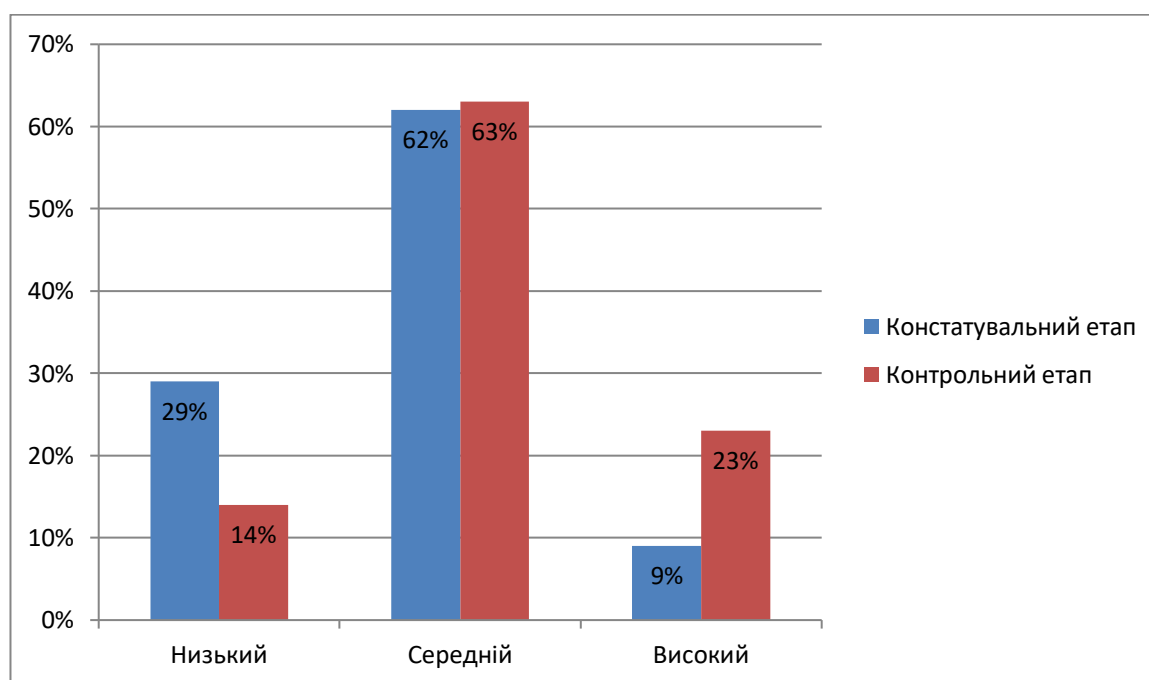

Рис. 3.2. Динаміка розвитку рівня когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами

Аналізуючи результати, отримані на констатувальному та контрольному етапах, бачимо, що кожна дитина мала позитивну динаміку розвитку когнітивних здібностей. Учні стали більше прагнути отримувати знання, виявляти ініціативність, самостійність, інтерес, стали мало відволікатися, виявляти завзятість і старання у досягненні результату. Школярі з особливими

освітніми потребами почали запам'ятовувати більший обсяг матеріалу, під час вирішення завдань почали звертати увагу на всі умови, «пастки».

В учнів частково зменшився час на виконання завдань під час уроків, підвищилася результативність.

Діти, які знаходяться на низькому рівні розвитку когнітивних здібностей трохи покращили свої результати, низку прогалин у знаннях вдалося заповнити. Учні почали виявляти самостійність у виконанні завдання, під час труднощів при рішенні завдання зверталися за допомогою до вчителя.

Отже, підібраний нами комплекс візуалізованих завдань, спрямований розвиток когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами показав позитивні результати.

Висновки до третього розділу

У процесі проведення емпіричного дослідження нами було визначено початковий рівень розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами під час навчання. Результати показали переважання низького та середнього рівнів розвитку когнітивних здібностей інклюзивних дітей.

На формувальному етапі дослідної роботи, виходячи з результатів діагностики, було представлено комплекс візуалізованих завдань, спрямованих на формування візуального образу молодших школярів у процесі навчання. Цей комплекс має 7 блоків. Кожен блок впливає розвиток певних компонентів когнітивних здібностей учнів, зокрема мислення, сприйняття, пам'ять. Розроблений комплекс завдань (завдання типу «Погляньте і знайдіть», «Серія», «Тренажер», «Правильна відповідь», «Тест», «Подивіться та визначте», «Доведіть, дивлячись на малюнок, що...») систематично використовували у процесі навчання інклюзивних дітей у початковій школі. Завдання пропонувалися учням у кількості 1-2 завдання залежно від теми та плану уроку. Під час рішення візуалізованих завдань учні аналізують дані, виявляють і

оцінюють властивості і відносини, наочно представляють, інтерпретують дані завдання.

На контрольному етапі нами було проведено діагностику визначення кінцевого рівня розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими освітніми потребами. Виявили динаміку розвитку когнітивних здібностей: переважання середнього та високого рівнів розвитку когнітивних здібностей. Ці результати дозволили нам можливість зробити висновок, про те, що використання в процесі навчання в початковій школі значної кількості наочності, а саме візуалізованих завдань впливає на розвиток когнітивних здібностей. А значить, що розроблений комплекс завдань дійсно ефективний у методиці викладання.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз науково-педагогічних джерел дав можливість нам визначити, що процеси оптимізації розглядалися у різних сферах освіти. А під оптимізацією освітнього процесу закладів освіти розуміють підбір таких методик, які сприяють досягненню якнайкращих результатів за мінімальний час і за мінімальних витратах сил педагога та учнів. Тож, це вибір кращих його варіацій для певних умов з метою отримання позитивних результатів без надмірного завантаження як педагогів, так і здобувачів освіти.

Також аналіз літератури показав, що розвиток когнітивних здібностей учнів з особливими освітніми потребами можна визначати як один із значних елементів навчання, де когнітивні здібності окреслено як індивідуально-психологічні особливості процесів відчуття, сприйняття, уваги, уяви, пам'яті, мислення, що вирізняють одну особу від іншої і проявляються в успішності пізнання світу, що оточує.

Розвиток когнітивних здібностей інклюзивних дітей у молодшому шкільному віці має низку особливостей: в них переважає наочно-образне мислення, сприйняття, що базуються на емоціях, наочно-образна пам'ять, концентрація уваги на яскравому матеріалі. Тому процес навчання в початковій школі закладу загальної середньої освіти ми пропонуємо будувати на основі візуального підходу з використанням на уроках візуалізованих завдань.

Оскільки інклюзивна освіта забезпечує учням реальну пізнавальним можливостям загальноосвітню підготовку, а також корекційну підтримку під час навчання, то досягнення окреслених завдань можливе на основі реалізації компонентів навчального плану та програм закладу загальної середньої освіти. У цьому процесі важливим є і оцінювання школярів, що дозволить не лише виявити якість процесу навчання, на що спрямована концепція Нової української школи, а й удосконалювати шляхи та методи навчання, а також надати оцінку очікуваним результатам навчання.

Емпіричне дослідження було спрямоване на визначення початкового рівня розвитку когнітивних здібностей молодших школярів з особливими

освітніми потребами під час навчання; на розвиток таких компонентів когнітивних здібностей як пам'ять, мислення, сприйняття, кожен з яких визначається на низькому, середньому або високому рівнях.

Під час констатувального етапу експериментальної роботи у інклюзивних дітей переважали низький та середній рівні розвитку когнітивних здібностей. Такі результати засвідчили необхідність організації роботи з розвитку когнітивних здібностей під час уроків у початковій школі. Нами була обґрунтована методика візуалізованих завдань, що складається з семи блоків і позитивно впливав на розвиток компонентів когнітивних здібностей школярів з ООП. Під час рішення візуалізованих завдань учні аналізували дані, виявляли і оцінювали властивості і відносини, наочно представляли, інтерпретували дані завдання. Важливим у цій методиці є те, що умова завдання формулюється короткою фразою, думка висловлюється простою пропозицією, дані подаються у вигляді прямих вказівок, з дотриманням послідовності. Ця умова задовольняє індивідуальні можливості молодших школярів з особливими освітніми потребами .

Результатом виконаної роботи став розвиток когнітивних здібностей у молодших школярів з ООП. Про це свідчить контрольний етап дослідження, на якому переважають середній і високий рівні розвитку когнітивних здібностей. З цього випливає, що обґрунтована нами методика візуалізованих завдань та їх систематичне використання в процесі навчання сприяли розвитку когнітивних здібностей у інклюзивних дітей молодшого шкільного віку.

Таким чином, у процесі виконання кваліфікаційної роботи визначена нами програма дослідження була зроблена, поставлені завдання вирішені, мета дослідження досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. Харків: Ранок, 2019. 216 с.
2. Бондар С.І. Когнітивний стиль як індивідуальна стратегія переробки інформації особистістю. *Вісник Харківського Університету. Серія "Психологія"*. Харків, № 498. 2020. С.13-17.
3. Бурдейна Н.Б. Оптимізація та інтенсифікація як основні чинники підвищення ефективності навчального процесу у вищій школі. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15409/Burdeyna.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 31.01.2024).
4. Вдовиченко Ю. П. Оптимізація освітнього процесу з використанням загального менеджменту якості. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика*. 2021. Вип. 27. С. 17-22.
5. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та інші. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу»: Київ: Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
6. Гандзілевська Г. Б. Роль когнітивних технік у процесі самореалізації особистості. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/550/1/rol.pdf> (дата звернення 31.01.2024).
7. Гоулман Д. Емоційний інтелект.. пер. з англ. С.Л. Гуменецької. Харків : Віват, 2018. С. 512.
8. Далінгер В. А. Методика навчання математики. Когнітивно-візуальний підхід: підручник для академічного бакалаврату. Харків: Книга, 2021. 340 с.
9. Дягтяренко Т. М., Вавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 302 с.

10. Єфімова С. М., Королук С. В. Лідерство та інклюзивна освіта : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2012. 164 с.

11. З досвіду роботи психолого-медико-педагогічних консультацій України / За ред. Обухівської А. Г. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2008. 208 с.

12. Зиглер Е., Ходапп Р. Тлумачення розумової відсталості. Київ: «Сфера», 2018. 196 с.

13. Інклюзивна освіта: теоретико-методологічні, організаційні засади впровадження: навчально-методичний посібник. / за ред.. В. І. Шнайдер. Хмельницький: ОППО, 2020, 176 с.

14. Інклюзивне навчання: основні принципи та дієві технології: монографія / Кол. авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. Вінниця, 2018. 200 с.

15. Канеман Д. Мислення швидко й повільно / пер. з англ. М. Яковлев. 4-те вид. Київ: Наш Формат, 2020. 480 с.

16. Кириленко Т.С. Теоретичні та емпіричні проблеми дослідження емоційної сфери особистості. *Проблеми емпіричних досліджень у психології*. Випуск 4. Київ: Гнозис, 2020. С. 142–146.

17. Князєва О.О. Реалізація когнітивно-візуального підходу у навчанні. Тернопіль, 2019. 246 с.

18. Колупаєва А. А., Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. Київ: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 192 с.

19. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене : наук.-метод. посіб. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

20. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

21. Лорман Т., Десплер Дж., Харві Д. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практ. посіб. пер. з англ. Київ : СПД-ФО Парашин І. С., 2020. 296 с.

22. Методологічні засади професійної освіти: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. Харків: 2019. 287 с.

23. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. 164 с.

24. Миронова С. П. Реалії та перспективи забезпечення інклюзивної освіти фахівцями *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Вип. 32. Частина 2. Київ, 2019. С.5-10.

25. Нагорна О. В. Особливості впровадження інклюзивної освіти в загальний простір. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Випуск 174. С. 261–265.

26. Організація інклюзивного навчання у школі / за ред. В. Почовка, В. Головка, О. Тимошук. Київ : Шк. світ, 2014. 128 с.

27. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами: методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІРО, 2024, 40 с.

28. Пасічник І. Д., Довгалюк Т. А., Каламаж Р. В. Мислення як метакогнітивний феномен. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Психологія»*. 2015. Випуск 1. С. 3–17.

29. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ "Агенство " Україна", 2019. 300 с.

30. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Баташева Н.І., Душка А.Л., Недозим І.В., Омельченко І.М., Орлов О.В. Навчання дітей з порушеннями когнітивного розвитку в умовах компетентнісного підходу: навчально-методичний посібник. Київ, 2020. 435 с.

31. Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом / За ред. Сухіної І. В. Київ Чернівці: Букрек, 2017. 192 с.

32. Саєнко Ю., Нагорняк С. Сучасні інструменти впровадження інклюзивної освіти в умовах НУШ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 64, том 2, 2023. С.311-316.

33. Семеніхіна О.В., Юрченко А.О., Сбруєва А. А. та ін. Відкриті цифрові освітні ресурси в галузі ІТ: Кількісний аналіз. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 75, №1. С. 331-348.

34. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту. Монографія. Київ: Нора-Друк, 2003. 298 с.

35. Співпраця спеціалістів команди психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами як запорука успішної організації інклюзивного навчання в ЗЗСО. URL:: https://www.slideshare.net/Inclusive_Education_Community/multidisciplinary-team-malanchii (дата звернення: 11.07.2024).

36. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія. Київ, 2009. 385 с.

37. Щетина Т., Гашенко О. Особливості прояву шкільної тривожності в дітей із затримкою психічного розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2024. №3. С.152-160.

38. Щетина Т., Гашенко О. Психологічні засади навчання школярів в інклюзивному освітньому середовищі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024, № 4. С. 45-54.

39. Щетина Т.П., Ляшко В.В. Сучасні тенденції реалізації інклюзивної освіти в умовах нової української школи. *Сучасні наукові дослідження в спеціальній та інклюзивній освіті: збірка тез Студентської наукової конференції 23 травня 2024 року* / за заг.ред. В.В. Ляшко. Івано-Франківськ, 2024. С.182-186.

40. Як поєднати дистанційне навчання з інклюзивним. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-poyednaty-dystantsijne-navchannya-z-inklyuzyvnyym/> (дата звернення 07. 03.2024).

41. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. Inclusive Education : Supporting Diversity in the Classroom / 2nd ed. [Інклюзивна освіта: збереження розмаїття в інклюзивному класі] / T. Loreman, J. Deppeler, D. Harvey . Crows Nest, N.S.W.: Allen & Unwin. 2020. 301 p.

42. Foreman P. J. Integration and Inclusion in Action / P. J. Foreman. Sydney: Harcourt Brace & Company, 2021. 210 p.

43. Jung C. G. Psychological Types. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991.

ДОДАТКИ

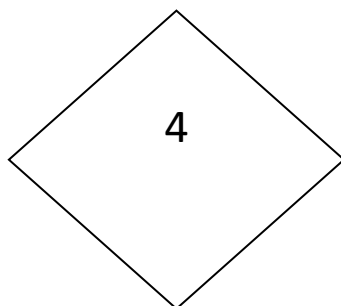
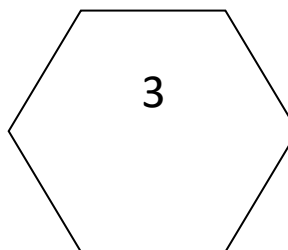
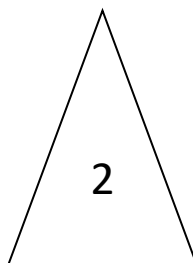
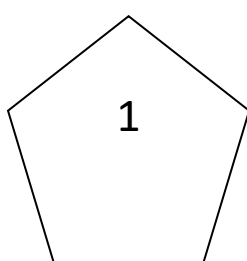
Додаток А

**Комплекс візуалізованих завдань для розвитку когнітивних здібностей у
молодших школярів з особливими освітніми потребами**

Завдання виду «Подивіться та знайдіть».

1. Завдання: Подивіться і знайдіть на малюнку багатокутники у яких:

- а) всі кути гострі;
- б) усі кути прямі;
- в) усі кути тупі.

2. Завдання: Подивіться та знайдіть числа, які треба вписати в порожні клітини:

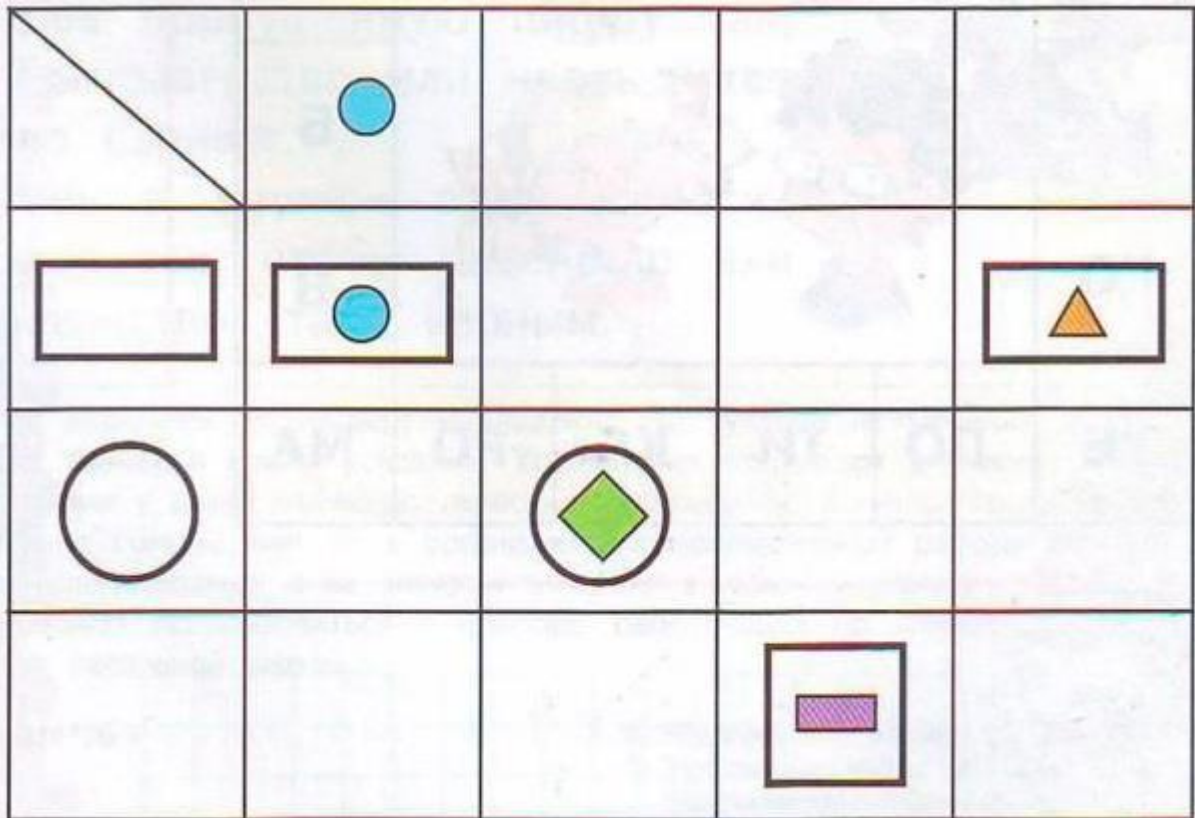
40	2	80
200	3	600
300	3	

13	3	39
421	2	842
11й	8	

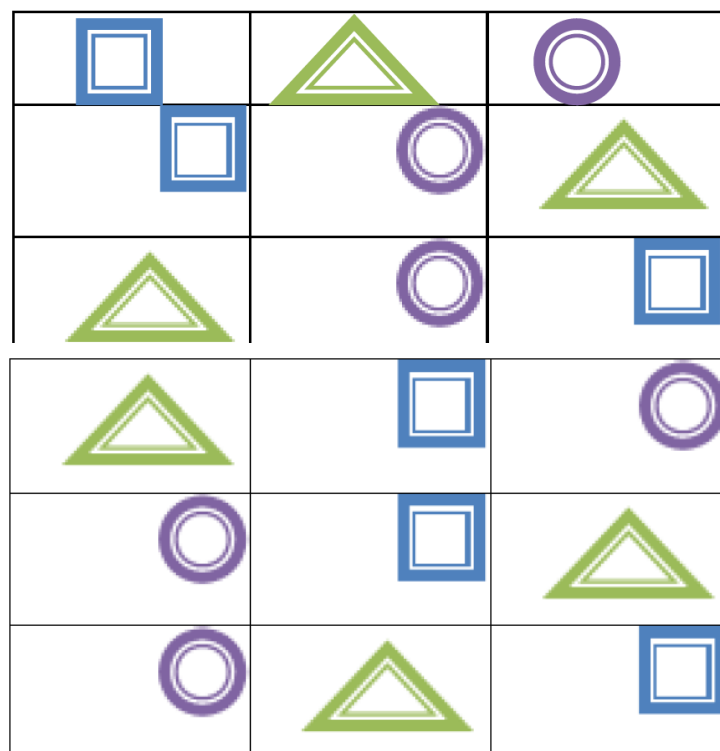
150	3	50
129	4	30
160	4	

Завдання виду «Серія».

1. Завдання: Заповни порожні клітинки, враховуючи закономірність.

2.Завдання: Розглянь ряди фігур, склади тризначні числа із цифр 7, 4, 1, не повторюючи одну й ту саму цифру в записі числа:

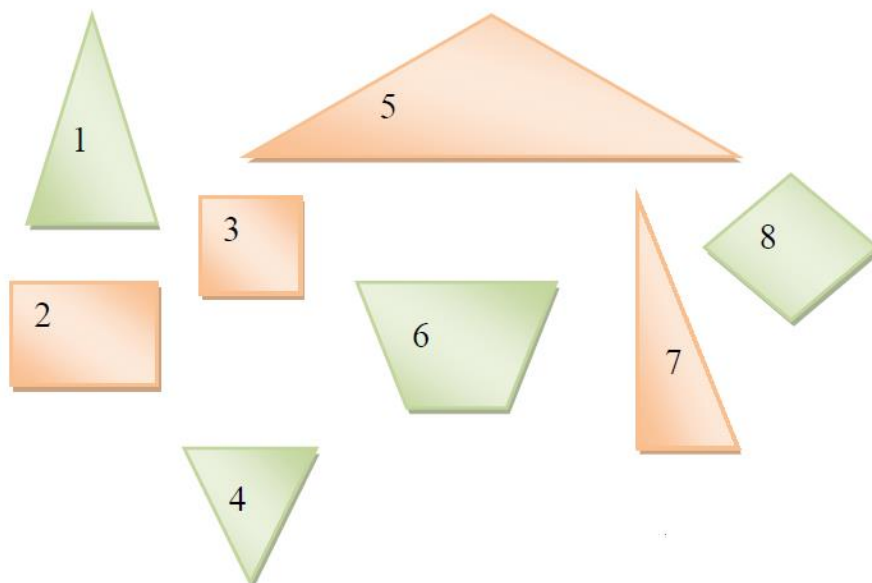
Завдання виду «Тренажер».

Завдання: Набери доданок числа 40:

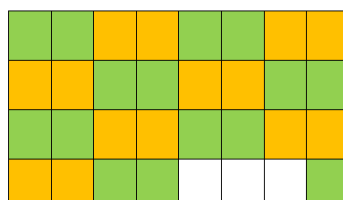
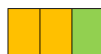
2	16	13
17	20	28
14	10	18

Завдання виду «Тест».

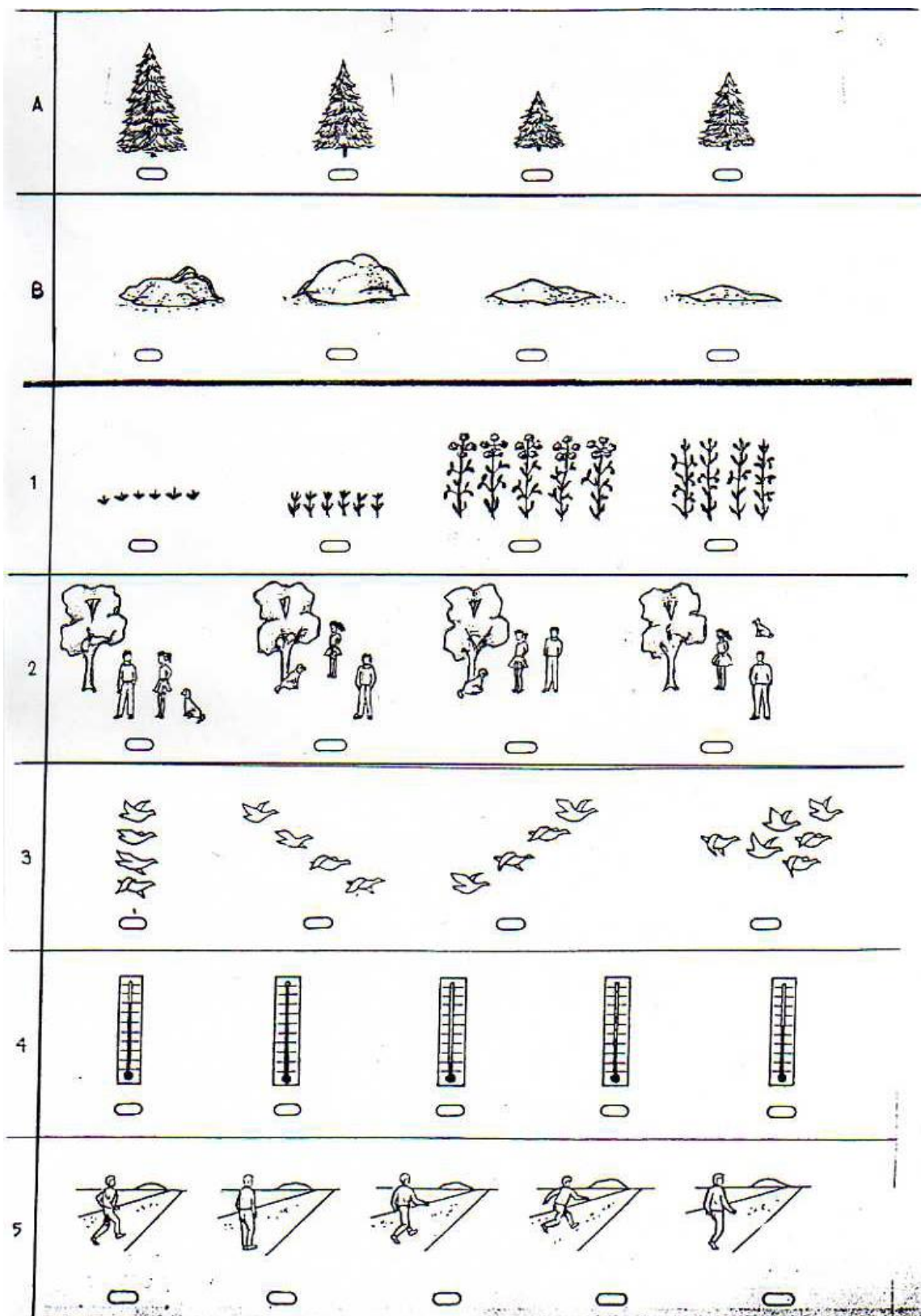
Завдання: Розподіли фігури на дві групи.

Завдання виду «Доведіть, дивлячись на малюнок, що...».

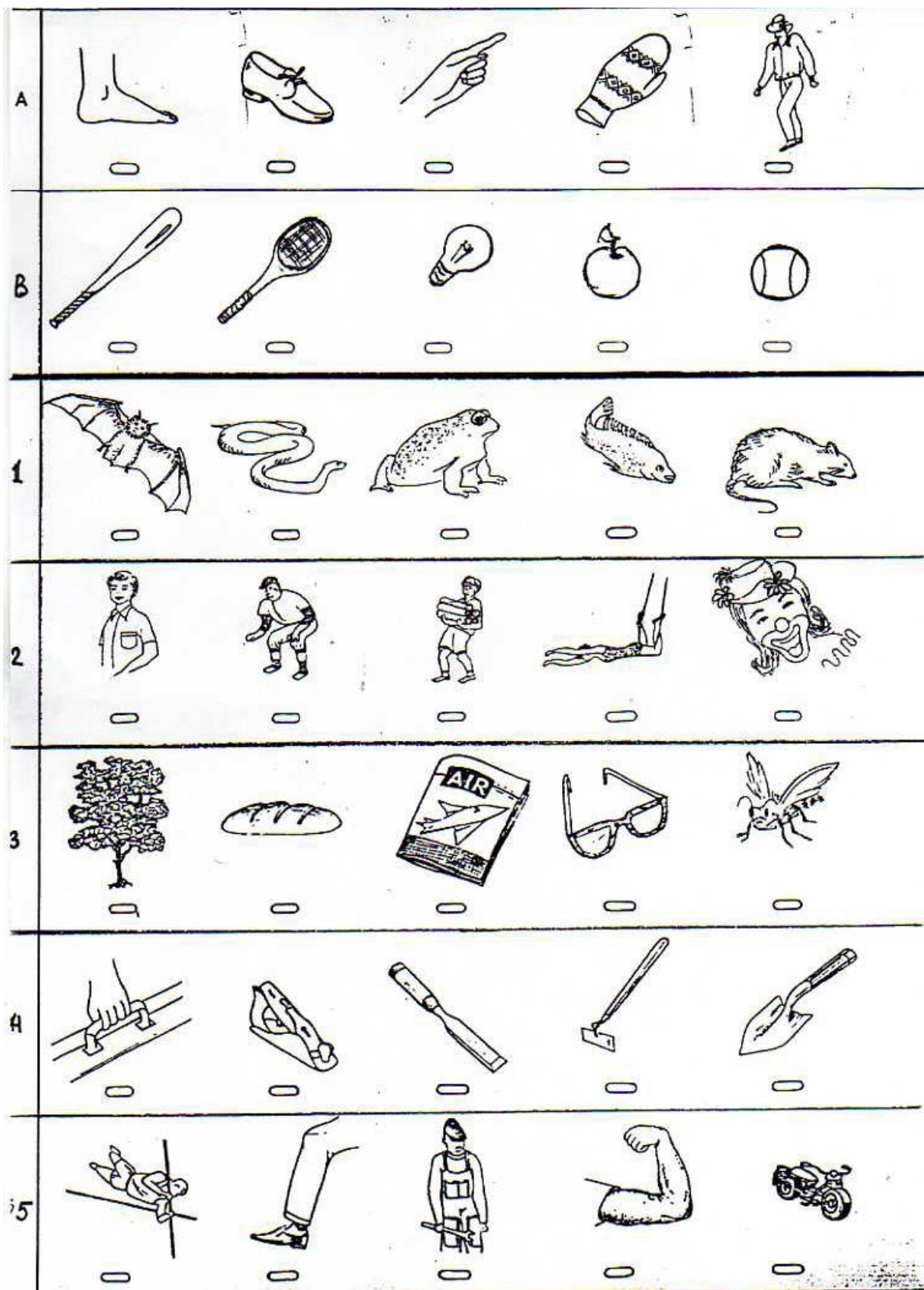
Завдання: Доведіть, дивлячись на малюнок, що ця частина малюнка відповідає не зафарбованим клітинам:

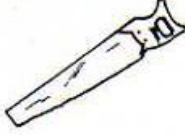

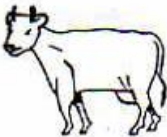

Стимулювальний матеріал для розвитку логічного мислення

Стимулювальний матеріал для розвитку сприйняття

Стимулювальний матеріал для розвитку пам'яті

A					
	☐	☐	☐	☐	☐
B					
	☐	☐	☐	☐	☐
1					
	☐	☐	☐	☐	☐
2					
	☐	☐	☐	☐	☐
3					
	☐	☐	☐	☐	☐
4					
	☐	☐	☐	☐	☐
5					
	☐	☐	☐	☐	☐